

GÂNDIREA

ANUL XV — Nr. 8

OCTOMVRIE 1936

S U M A R U L :

NICHIFOR CRAINIC: Spiritualitate și Românism	377
V. VOICULESCU: Noul vânător	384
D. CIUREZU: Fir de aur	385
VICTOR ION POPA: La „încercarea puterilor” sau alegerea omului de neom	388
ION PILLAT: Poesii	396
OCTAVIAN ȘIREAGU: Poem cu umbră de nuc	398
OLGA CABA: Poesii	399
D. STĂNILOAIE: Românism și Ortodoxie	400

IDEI, OAMENI, FAPTE

NIȚĂ MIHAI: Spațiul mioritic	410
VINTILĂ HORIA: Către o nouă cunoaștere a omului	412
PAN. M. VIZIRESCU: O prezentare necuvîntoasă a lui Eminescu (II)	414

CRONICA LITERARA

OVIDIU PAPADIMA: Dan Botta: Limite.—Al. Dima: Zăcămintele folclorice în poezia noastră contemporană. — Victor Ion Popa: Sărlează cu fosează. — Mihail Șerban: Infirmit. — Sergiu Vladimir: Jurnalul unui om inutil. — Mihail Celarianu: Femeia sângelui meu	417
---	-----

CRONICA MARUNTA

GÂNDIREA: Comemorarea lui Gib I. Mihăescu	422
O. PAPADIMA: Revista „Azi”.—Cum se scrie	424

DESENE IN INTERIOR: Demian și Șt. Dimitrescu.

EXEMPLARUL 20 LEI

Omul forte reuşeşte

În lupta pentru viață, sănătatea este primul factor al succesului, lată aci, pentru a păstra nervii liniștiți, creierul limpede, mușchii sprinteni și corpul vioi, o rețetă care a făcut toate probele: e. ta de a a turna un flacon de Quintonine într'un litru de vin de masă și de a lua, înaintea fiecărei mese, un pahărel din acest delicios vin fortifiant. Dl. J. Coudurier, 99, boulevard du Temple, din Paris, a făcut experiența și scrie:

„Sunt ani de zile de când întrebuițăm în casă Quintonine; nu ne-am săturat niciodată de acest

produs care constituie pentru noi cel mai bun tonic“.

Nici un fortifiant nu poate fi comparat cu Quintonine pentru că nici unul nu coține atâtea principii regeneratoare. Quintonine este remediu sigur, complet, eficace — și de preț neînsemnat — la care se poate recurge la cel mai mic semn de oboseală.

QUINTONINE

PRODUS FRANCEZ. — LABORATOARELE HELIN
LA FARMACII ȘI DROGUERII

GÂNDIREA

nr. 8
oct.

SPIRITUALITATE ȘI ROMÂNISM °

DE

NICHIFOR CRAINIC

D. profesor C. Rădulescu-Motru se manifestă, mai ales dela o vreme încoace, ca un adversar hotărît al ortodoxiei. Distinsul dascăl de filosofie nu mai vrea să admită sub nici o formă credința strămoșească și pledează neconținut pentru excluderea ei din cuprinsul vieții românești. Această atitudine se susține cu îndârjire în ultimele sale trei lucrări: în *Personalismul energetic* mistica religioasă e înfățișată ca un fenomen morbid oarecare; în *Vocația* directiva revistei *Gândirea* e divulgată ca „o compromitere a ideii ortodoxismului”; în *Românismul* atacul capătă un accent definitiv și neîndurat: ortodoxia trebuie exclusă din conținutul românismului. „Catechismul noii spiritualități”, adresat în deosebi tineretului și învățătorilor, îi sfătuește să se lapede de ortodoxie ca de ceva incompatibil cu „noul naționalism”.

Ne aflăm deci în fața unei campanii sistematice de dărâmare a credinței religioase în genere. Fiindcă, cerând eliminarea ortodoxiei din viața românească, d. C. Rădulescu-Motru nu se rosteste pentru înlocuirea ei cu vreo altă formă de creștinism sau cu vreo altă religie din afară de creștinism. Astfel, sântem îndreptății să atribuim acestei campanii un caracter de ateism filosofic militant. D. C. Rădulescu-Motru, omul blând, îngăduitor și civilizat, pe care îl cunoaștem foarte bine, se situează, fără să-și dea seama, poate, în rândul *bezbojnicilor* sovietici, cari și-au făcut suprema onoare din lupta împotriva lui Dumnezeu.

Dacă admitem propria-i mărturisire că domnia sa, scriind despre românism, gândește „în conformitate cu noua spiritualitate a Europei”, această spiritualitate (ca să zicem așa) e de două feluri opuse; sau *ateistă* sau *teistă*. Principiul oficial al Statului sovietic e ateismul. Principiul spiritual al Statului fascist e, după însăși declarația lui Benito Mussolini, catolicismul, pentru motivul că acesta constituie tradiția religioasă a poporului italian. Altă „spiritualitate nouă” în Europa nu există. Am putea pomeni ca formă intermediară religia germanică imaginată de d. Alfred Rosenberg, filosoful național-socialist, dar aceasta e o aventură pitorească și disparentă în marele fenomen al renașterii germane; Statul hitlerist admite ca religie oficială protestantismul și ar fi gata să se împace tot așa de bine și cu un catolicism rectificat în cadrele suveranității germane, adică eliberat de înrăurirea politică a Vaticanului. În niciun caz nu se poate spune despre național-socialism că ar fi *bezbojnic*.

D. C. Rădulescu-Motru, propunând reforma Statului românesc în sensul prefacerii lui din burghez în țărănesc, și eliminând principiul religios, ne obligă, deci, să-l clasăm între *bezbojnici*. Până la o eventuală lămurire din partea domniei sale, nimic din scrisul său mai recent nu ne îndreptățește să-l calificăm altfel. E un fel de Iaroslavschy român. (Iaroslavschy, evreu de origine, e șeful ateismului militant din Rusia sovietică).

Ingăduindu-ne totuș să nu-l socotim atât de fioros pe cât îl arată aparențele, vom discuta cu toată liniștea motivele sale antiortodoxe. Dar mai întâiu, credem necesar să spunem că, deși riscăm să ne repetăm, consecvența în gândire și în atitudini nu e în firea filosofului Rădulescu-Motru. Antiortodoxul de azi a fost acum treizeci de ani un cald apologet al ortodoxiei, în cartea de frumos răsunset *Cultura română și politicianismul* (1904). În atmosfera universitară ateistă sau indiferentă a vremii aceleia, era o raritate ca un învățat român să se mărturisească pentru Biserică. Curajul acesta îl avusese încă dela 1900 genialul Nicolae Paulescu, fondatorul științific al naționalismului creștin. După dânsul, venea în numele filosofiei, d. C. Rădulescu-Motru. Moșier oltean și conservator pe-atunci, combătând în pomenita carte liberalismul venetic, stricător de legi și datini, d. Motru îi opunea, între alte instituții străvechi, ortodoxia noastră populară, cu convingerea patetică a necesității ei de neînălțurat pentru viața poporului nostru. Ostilitatea sau ignorarea ei din partea politicianismului i se părea o crimă. Era convins că poporul român n'ar fi putut în niciun caz să îmbrățișeze o altă formă de creștinism: „Poporul român a mers din instinct către Biserica ortodoxă“ (p. 115). Această alegere îl deosebește de toate popoarele occidentale.

E adevărat că filosoful nostru nu vedea în ortodoxie decât „formalismul ritual“ adică slujbele bisericesti, dar tocmai puterea mistică a ritualului asupra sufletului popular „incult“ e ceea ce îl încânta și îl entusiasma. Descriind efectul pacificator al unei slujbe asupra unui țaran înebunit de durere, d. C. Rădulescu-Motru adaugă această emoționantă notă personală: „Din acea zi am înțeles misterul cultului ortodox. Din acea zi am alungat din mintea mea toate gândurile sceptice, pe care le adunasem din cele văzute în țările străine, și de aci înainte am ascultat cu adânc respect slujba însoțită de atâta formalism a acelei Biserici din care se revarsă o influență atât de binefăcătoare asupra neamului meu întreg“, (p. 114).

Dacă d. N. Iorga s'a lăsat totdeauna entusiasmat de puterea culturală a ortodoxiei noastre istorice, refuzând să înțeleagă ceva din ființa ei mistică și negându-i total, mai ales în timpul din urmă, acest caracter fără care totuși ortodoxia n'ar mai fi nimic, d. Rădulescu-Motru se înclina cu adânc respect tocmai în fața misticei liturgice, neluând în considerare puterea culturală a bisericii. În treacăt fie zis, ceea ce numia domnia sa formalism ritual e în realitate uriașa poezie a slujbelor ortodoxe, în care e difuzată la îndemâna tuturor întreaga dogmă a Bisericii răsăritene. Oamenii noștri de cultură n'au însă curiozitatea să citească măcar o carte de ritual; ar avea atunci cheia cultului liturgic și fără îndoială, n'ar mai vorbi de formalism. Ei cunosc această poezie din nazalizarea preotului și a cântărețului dela strană, — dacă o cunosc și așa, — și atunci cultul le apare ca un formalism. În acest „formalism“ însă, d. C. Rădulescu-Motru intuia just la 1904 ființa mistică a ortodoxiei, indisolubil legată de sufletul poporului nostru. Ritualul în sămburele lui liturgic nu este altceva decât însuși Hristosul mistic împărtășit poporului.

Ce minune diabolică l-a transformat fundamental pe filosoful nostru, făcând din el un apostat și un bezbojnic? Atitudinea de atunci și atitudinea de azi sânt diametral opuse. Domnia sa nu ne dă niciun motiv, nicio explicație pentru ce neagă atât de categoric ce afirmă odinioară atât de patetic. Ca profesor de filosofie ar fi fost dator s'o facă pentru a nu da discipolilor săi impresia unei inconsecvențe absurde. S'ar putea presupune că această bruscă ridicare a d-lui Motru contra d-lui Motru corespunde saltului dintr'un partid într'altul. Apologetul ortodoxiei era conservator; apostatul e național-țărănist. E nedemn în orice caz să atribuim unui filosof asemenea decapitare odată cu schimbarea clubului politic. Căci o consecvență i-a rămas d-lui Motru: antiliberal pe când era conservator, se manifestă tot așa de când e țărănist. Astăzi însă nu mai vede

în liberalism dușmanul ortodoxiei. Sau vede și-i pare bine pe când altădată îi părea rău. Dar inconsecvența sa e și mai stîngheritoare când, îmbrățișând țărănismul și devenindu-și filosof, elimină ortodoxia în care vedea cândva religia „providențială” a neamului nostru. Tăcerea sa, când era dator să se explice, e asemănătoare mai degrabă cu aceea a neofitilor francmasoni, cari se simt obligați să păstreze misterul în care au fost captați. N'am putea spune cu siguranță dacă d. Motru e francmason, dar noua sa atitudine și noua sa ideologie sînt grozav de adoma cu doctrina Marelui Arhitect al Universului înstelat de pîstrui.

Dacă semnalăm această inconsecvență atât de izbitoare și atât de nelămurită, o facem cu părerea de rău de a constata dureroasa neseriositate a judecăților d-lui profesor C. Rădulescu-Motru, venerabilul catechet al noii spiritualități fără Dumnezeu.

Acum pentru care motive elimină ortodoxia din sfera românismului ?

După vechea părere a d-lui Motru, poporul român a mers instinctiv către Biserica ortodoxă, ca planta către lumina soarelui. Și această părere e adevărată în sensul că în istoria noastră nu există niciun moment de delibereare pentru a îmbrățișa sau nu credința răsăriteană. Nu există un păgânism românesc anterior creștinismului românesc. Noi nu ne-am botezat ca Slavii, ca Bulgarii, ca Ungurii sau ca Germanii, ci ne-am născut creștini. Istoricii noștri vorbesc de un spiritualism tracic care a rămas în noi ca un fond atavic foarte apt pentru a fuziona cu duhul creștin. Această fuziune se petrece în chip atât de firesc încât istoria nu poate preciza o distincție inițială între creștinism și românism. Dar tocmai această imposibilitate de precizare a unui moment delibereativ e dovada fuziunii organice dintre ortodoxie și sufletul românesc. Noi apărem în istorie pur și simplu ca popor ortodox. Acest caracter e atât de puternic încât chiar într'o vreme când nu eram perfect organizați nici ca Stat nici ca Biserică, încercările de catolicizare n'au putut lăsa nici o urmă precum nici o urmă n'au lăsat mai târziu încercările de protestantizare. Ortodoxia, deci, nu e un element suprapus românismului, ci însuș modul lui de a se manifesta religios.

După noua părere a d-lui Motru însă, ortodoxismul fiind o „revelație invariabilă” n'ar putea fuziona cu românismul, care e un mod episodic, actual, de manifestare a neamului nostru. Deapururi acelaș, ortodoxismul e osândit să rămână într'o regiune inaccesibilă. Dacă s'ar ciocni întâmplător cu românismul actual, aceasta ar însemna nici mai mult nici mai puțin decât desfigurarea și a unuia și a celuilalt. După această părere a filosofului apostat, ortodoxismul e bun cu condiția să nu fie practicat. El e spiritualitate întrucât nimenea nu-l trăește; românismul e altă spiritualitate nouă, modernă, întrucât rămâne pur de orice amestec cu ortodoxismul. Noua concepție a d-lui Motru aduce foarte mult cu deismul francmasoneriei scoțiene, după care Dumnezeu, recte Marele Arhitect, a creat cândva lumea și apoi a părăsit-o fără niciun amestec, în seama venerabililor maeștri ai lojilor.

Afirmația d-lui Motru că ortodoxismul e revelație invariabilă ce nu se poate moderniza în spiritul timpului, adică nu se poate actualiza, e un non-sens. Căci ce înseamnă revelație decât vărsarea în timp și în spațiu a principiului divin de viață ? Revelație în afară de timp și de spațiu nu există. Un ortodoxism cum îl concepe d. Motru e însăși negația ortodoxismului. Soarele, ca să luăm un exemplu din lumea fizică, ni se revelează prin lumină. Dar dacă lumina lui n'ar intra în atmosfera pămîntului, pentru noi soarele ar fi ca și cum n'ar exista. Principiul lui de viață devine fecund în atingerea luminii cu lucrurile pămîntului. În sine lumina e, poate, invariabilă, dar ea devine actuală în atingerea cu pămîntul. Această actualitate continuă nu păgubește întru nimic caracterului permanent al luminii. Fără îndoială că revelația e invariabilă (într'un anume fel)

dar din moment ce e revelație adică vărsare în timp și spațiu a principiului divin de viață, puterea ei spirituală e permanent actuală ca puterea luminii solare. A spune că ortodoxia nu e modernă, adică nu e actuală, e tot una cu a spune că lumina soarelui e anacronică. Ceeace e divin nu e nici vechiu nici modern, ci actual.

Domnului Motru i se pare că revelația e anacronică fiindcă e tradiție. Tradiția ar avea în acest caz un caracter static. Așa o înțeleg toți cei cari nu sânt stăpâni în sensul cuvintelor și al ideilor. Dar tradiție înseamnă transmisiune adică lucrarea prin care predau ceva pentru a fi purtat mai departe. Când zic că revelația creștină e o tradiție înțeleg prin aceasta că substanța ei pururi aceeași se transmite din veac în veac, din loc în loc, din generație în generație și e veșnic nouă și actuală ca talazul aceluiaș ocean de viață spirituală bătând în țărnul prezentului. Tradiția în sens creștin e dinamismul istoric al revelației pus în lucrare de energia harului dumnezeesc. Sângele nu e și el o tradiție? Și totuși se poate imagina ceva mai mobil, mai în mișcare decât el? Din momentul când sângele s'ar închea în imobilitate, viața ar înceta. El se transmite pentru a crea mai departe, în ordinea biologică, generații noi. Tot astfel revelația se transmite în ordinea spirituală pentru a transforma pe noii veniți în ființe cât mai duhovnicești. Când zic că revelația e modernă adică actuală nu înțeleg că ea se modifică după spiritul timpului, ci că ea modifică noile generații în sensul idealului creștin, adică ea modifică spiritul timpului, acordându-l cu spiritul lui Hristos.

Hristos e Logosul lui Dumnezeu și Logosul lumii. Rațiunea de a fi a lumii nu e în ea însăși, ci în Dumnezeu prin Isus Hristos. Lumea nu poate fi în Dumnezeu dacă nu e în Logos. *Per Christum hominem ad Christum Deum*. Cât de adevărat e acest principiu fundamental al creștinismului ne arată negativul lui din vremea de azi. Un popor sustras din rațiunea de a fi a vieții și alunecat în ateism recade în anarhie, în haos și în moarte. Revelația (Christus homo) e drumul care duce și menține pe oameni și neamurile în rațiunea de a fi a lumii, rațiune care e Christus Deus. Mântuitorul e intru atâta Mântuitor intrucât, revelându-se prin umanizare, a dat puțința tuturor oamenilor existenți și posibili să se îndumnezeiască prin har. Ce poate fi și ce este omul în creștinism ne-o spune unul dintre cei mai mari sfinți ai ortodoxiei, Simion Noul Teolog: „Eu sânt om prin natură și Dumnezeu prin har“. Nu cunoaștem în toată istoria mistică creștine o definiție mai lapidară decât aceasta, a spiritualității. Spuneam în articolul trecut că spiritualitatea e viață omenească asimilată Duhului Sfânt și că ea are un îndoit caracter: divin și uman, adică e *teandrică*. În mod cu totul arbitrar, d. C. Rădulescu-Motru despoaie spiritualitatea creștină de caracterul ei uman și născocoște o spiritualitate a românismului de caracter pur antropic sau natural, pentru a facilita prin acest artificiu o separație și o incompatibilitate între ortodoxie și românism.

Aplicând definiția de mai sus istoriei poporului nostru, adică românismului în succesiunea manifestărilor sale, putem spune că neamul românesc e antropic prin natura sa etnică și creștin prin aderența instinctivă la ortodoxie, cum ar fi zis d. Motru cel de-acum treizeci de ani. Istoria noastră, atât de puțin și de parțial interpretată până azi, nu se poate înțelege cu adevărat decât sub unghiul de privire al teantropiei. Ea are un caracter național, suficient scos în relief, și un caracter spiritual mai presus de toate, aproape total ignorat încă. Spiritualitatea unui neam, ziceam în articolul trecut, se poate descifra din faptele lui istorice și din instituțiile pe care le-a creat în vederea sublimă aspirații către Divinitate, către viața în Duhul Stânt. Caracterul ortodox cu care neamul nostru apare pe lume se întipărește pentru totdeauna în manifestările lui istorice culminante. Putem să-i atribuim istoriei noastre o îndoită tendință: de intensitate și de expansiune. Tendința de intensitate se caracterizează prin procesul de formație a individualității etnice și prin

atracția diferitelor fragmente ale neamului nostru unele către altele pentru a încheia unitatea națională. Tendința de expansiune e afirmarea personalității religioase a poporului nostru în voința de a respira în largul ecumenic al ortodoxiei. În virtutea intensității, neamurile ortodoxe se deosebesc prin individualitățile lor etnice; în virtutea expansiunii se armonizează prin personalitățile lor religioase pe planul superior al spiritualității ecumenice. Cultivarea individualității nu e ceva străin de ortodoxie sau ceva opus ei, fiindcă individualitatea e condiția umană a spiritualității. Precum avem datorii către trupul nostru fiindcă numai trăind ne putem cultiva personalitatea sufletească, tot astfel avem datorii către corpul național fără care participarea la opera ecumenică n'ar fi cu puțință. D. Motru nu e deloc în nota justă când atribuie ortodoxiei un desinteres complet pentru lucrurile practice de vreme ce ea ne împune datorii către corp și deci către corpul național. Dacă românismul n'ar avea decât un înțeles practic, cum crede domnia sa, de promovare a vieții etnice, aceasta nu l-ar izola totuși de sfera ortodoxiei.

Unul din principiile concepției ortodoxe este acela de a *a distinge pentru a uni*. A distinge unitățile naturale ale vieții (căci în viață nu există uniformitate, ci varietate) și a le uni pe planul spiritual ecumenic. Ortodoxia respectă aceste unități variate ale naturii fiindcă ele sânt opera creației dumnezeiești, le conservă și le cultivă pentru a le desăvârși, adică pentru a le face părtașe la Divinitate în măsura puterii cu care a fost înzestrat fiecare lucru creat. Căci viața întregului Univers, adică a întregii lumi creaturale, nu numai a omului, după concepția creștină, e participarea la viața divină în măsura unei asemănări mai depărtate sau mai apropiate de Dumnezeu, după cum o poate realiza fiecare. Biserica noastră se roagă nu numai pentru oameni, ci pentru toate vietățile și lucrurile din lume. Acest principiu al distincției în ordinea naturală îl respectă ortodoxia chiar în organizația ei pământească sau practică. Ecumenică în spirit, ea e particulară sau națională în forma de organizare. E autocefală în administrație și universală în dogmă și în aspirație. Această plasticitate a ei de a se modela după forma individualităților etnice nu e o degradare, cum crede d. C. Rădulescu-Motru; ea corespunde cuvântului apostolic: „M'am făcut tuturor toate ca pe toți să-i dobândesc“. Ea pornește dela cultivarea individualității naturale pentru a ajunge la desăvârșirea personalității religioase, sau la spiritualitate.

Astfel legea intensității și a expansiunii, pe care o poate ilustra fără greș seria de fapte și de așezăminte ale istoriei noastre, insumează laolaltă și românism și ortodoxie în aceeași unitate teandrică, pe care, dacă o scindăm, pierdem sensul adevărat al acestei istorii. D. C. Rădulescu-Motru crede că „marele titlu de glorie al Bisericii noastre a fost totdeauna că a servit la întregirea naționalității române“ (*Românismul*, p. 130). Ar fi să-i atribuim Bisericii numai acțiunea de intensitate în slujba individualității etnice. Și atunci ea n'ar fi jucat decât un rol natural oarecare. În realitate, simultan cu această acțiune și mult mai presus de ea, ortodoxia română desvoltă dealungul istoriei noastre o acțiune expansivă în sensul ecumenicității spirituale.

Nu e Mircea-cel-Bătrân, un ctitor ortodox înlăuntru și un cruciat al creștinătății în afară? Nu e Ștefan Vodă un ctitor de măsură și mai mare, iar în același timp un „atlet al creștinătății“? Nu e Vasile Lupu o apariție de *basileu*, în care contimporanii văd cu drept cuvânt pe ocrotitorul ortodocșilor de pretutindeni și nu are Iașul său, unde s'adună în Sinod teologii întregului Răsărit, ceva din strălucirea de odinioară a Bizanțului imperial și ortodox? Monografia, pe care d. profesor P. P. Panaitescu o închină lui Mihai Viteazul, se ocupă pe larg de politica religioasă a voevodului martir. Mihai e un „cavaler creștin“ și luptele lui împotriva Turcului sânt pornite din „conștiința unei misiuni pentru ortodoxie“. Această misiune i-o atribuie lumea creștină de sub robia Semilunii, lume care

vede în el pe arhanghelul liberator și-l numește în poeme eroice „onoarea ortodocșilor“, dar și-o atribuie și el însuși: „Căci eu n'am avut dela Turci nicio greutate sau vreo nedreptate, dar ceea ce am făcut, toate le-am făcut pentru credința creștinească, văzând eu ce se întâmplă în fiecare zi, cu bieții creștini. M'am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine“. Conștiința acestei misiuni pe planul superior ecumenic o au, ca Mihai-Viteazul, toți marii noștri voievozi. Politica lor rămâne taină sub șapte peceteți dacă ignorăm ideea ortodoxă, care o pune în mișcare. Să fim recunoscători istoricilor tineri, cari încep să vadă din ce în ce mai limpede planul spiritual pe care se desfășoară istoria națională. Lipsind unghiul de vedere ortodox, ea apare numai pe jumătate înțeleasă. Ortodoxia nu joacă numai un rol „înăuntrul Statului român“, cum crede d. Motru, ea e spiritul călăuzitor al marilor lui acțiuni de stil ecumenic. Mihai-Vodă personifică prin excelență legea intensității, concentrând, fie și numai vremelnice, pe toți românii într'o unitate, și legea expansiunii prin conștiința misiunii ecumenice, pe care o are.

Acelaș caracter spiritual se manifestă în cultura noastră dela începuturi până la jumătatea veacului al XIX-lea. Tot ce s'a scris și s'a tipărit în această vreme, tălmăcirii sau originale, tot ce s'a clădit și a rămas, tot ce s'a zugrăvit și a rămas, poartă pecetia ortodoxiei. Scopul acestei vaste opere culturale e pe de o parte de a conserva ființa etnică iar pe de alta de a o personaliza în mod religios. Concepția în care sunt scrise Cronicele, de pildă, oglindește legea intensității și a expansiunii întrucât povestirea individualității noastre ca neam e ancorată în ideea providenței divine, care prezidează istoria universală. Epoca lui Brâncoveanu e punctul culminant al acestei culturi. Dar brâncovenismul, însângerat de sfântul martiraj al voevodului, e totdeodată funcție românească și funcție ecumenică.

Simultan, aceleași caractere se resfrâng în adâncul misterios al culturii populare. Folclorul nostru, adunat cu atâta grijă și nestudiat încă, va fi o revelație în această privință. Dacă e să lămurim un proces înăuntrul lui, acest proces e unul de transformare a mitului păgân și de încreștinare a lui. Ortodoxia populară e mult mai adâncă și mai complexă decât „formalismul“ la care o reduce d. Motru.

În ordinea practică și socială, ortodoxia considerând avuția nu scop în sine, ci izvor de binefaceri, din această concepție s'au născut nesfârșitele ctitorii și nesfârșitele lor înzestrări. Daniile imense făcute Bisericii de sub restriștea turcească se rânduiesc pe aceeași linie ecumenică. Iar creația unică a spitalelor românești, (originea lor e ortodoxă; întâiul întemeietor e Vasile-cel-Mare) ne vorbește de mila celor puternici pentru cei suferinzi în cari, după doctrina Evangheliei, trebuie să vedem chipul Răstignitului. Foarte greșit își imaginează d. Motru rolul „subordonat“ al ortodoxiei și lipsa ei de interes pentru viața practică; voievozii și boierii își sacrifică egoismul sub porunca ei și își împart averile cu prodigioasă abnegație.

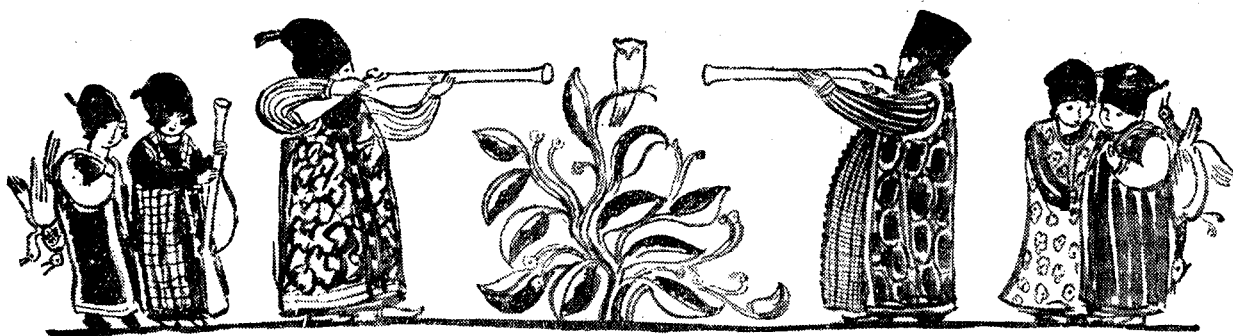
Egoismul capitalist e într'adevăr o apariție cu totul modernă în viața românească. El e contemporan cu pașoptismul. Pașoptismul e o prăbușire a românismului din spiritualitatea ecumenică. E naționalist, dar nu mai e ortodox. Acum apare egoismul capitalist, politicianismul sau sacrificarea tuturor în interesul unei oligarhii, pornografia în cultură, simulacrul în instituțiile politice și sociale. Epoca aceasta e o irupție de porniri rele, descătuate din disciplina spiritului creștin. D. Motru o combate cu asiduitate, dar în acest *vacuum* spiritual ar putea să vadă, prin contrast, ce însemnează pentru viața românească spiritul ordonator și călăuzitor al ortodoxiei. Combătând pașoptismul, domnia sa a sfârșit însă prin a-i cădea în cursă, iar astăzi face figură de emul al ridiculului personaj cu statuie, C. A. Rosetti.

Caracterul de teantropie al fenomenului românesc capătă forma cea mai pură și mai proprie în ceea ce se numește *paisianismul*, cu care vom încheia aceste prea sumare înseilări. Paisianismul e într'adevăr o apariție extraordinară în ortodoxia noastră. Și merită studii cu atât mai vaste cu cât a rămas mai necunoscut în sămburele său de flacără divină. Istoricii, și după ei istoricii teologi, conduși de acelaș spirit laic, n'au văzut în el decât un fenomen cultural. Mulțimea și valoarea universală a cărților traduse sub direcția stareșului Paisie al Neamțului îi îndreptăța la această judecată. Dar la cel mai rapid examen al acestor cărți s'ar fi putut vedea că ele aparțin toate aceleiaș familii de preocupări: sânt cărți de mistică pură, ortodoxă. Paisianismul este, înainte de orice, o trăire mistică pe cele mai înalte culmi ale spiritualității răsăritene. Reforma lui monahală constă din reaşezarea vieții religioase la nivelul creat de sfinți. Sămburele lui intim și aproape inefabil e prin excelență teandric. Din această dogoare duhovnicească s'a ivit și fenomenul cultural care nu e decât periferia văzută a paisianismului. Repercusiunea lui în aria lumii ortodoxe e de proporții grandioase. În pragul veacului al XIX-lea, Mănăstirea Neamțului joacă în sfera ecumenică rolul de altădată al Sinaiului și Atosului...

Oricât de sumare, aceste indicii sânt suficiente, credem, pentru a demonstra că ortodoxie și românism sânt date împreună, în fuziune teandrică, de istoria neamului nostru. Un studiu mai aprofundat al acestei istorii nu va face decât să dilate înțelesul ei schițat aici. Legea intensității și a expansiunii care asigură pe deoparte conservarea etnică, iar pe de alta perfecționarea ființei românești până la înălțimea ideii de misiune spirituală ecumenică, e valabilă pentru toate timpurile. O separație între ortodoxism și românism, cum o predică cu îndârjire d. Motru n'ar însemna altceva decât căderea românismului în acel *vacuum* ateist al bezbojnicilor. Spiritualitatea nu e un produs al rasei, ci e însăși rasa transfigurată din generație în generație de energia luminii dumnezeiești. Se poate atribui unui popor o misiune mai sublimă decât aceea de a se depăși neconținut pe sine însuș, modelându-se după imaginea din zenit a lui Iisus Hristos, a Dumnezeuului-om? Iată de ce cuvinte ca următoarele scrise de d. Motru în catechismul spiritualității sale bezbojnice, ne apar fără înțeles: „A face din Românism un gest al Dumnezeirii, pentru izbânda spiritualității creștine ortodoxe, este o deșertăciune... A face din spiritualitatea creștină ortodoxă un instrument în serviciul Românismului, este o apostazie“.

Ele nu valorează mai mult decât un zgomot de mistrie și echer în auzul Marelui Arhitect al Universului, care a inspirat, pe cât se pare, catechismul d-lui C. Rădulescu-Motru.

NOUL VÂNĂTOR

DE

V. VOICULESCU

Pe piscuri reci de cifre-și trece anii
Și munți de slove 'ncălecând mereu
El umblă pe 'nălțimile Satani
Cu gândul de-a vâna pe Dumnezeu.

Cerbi nalți, dumbrăvi de coarne-alergătoare,
Se clatină de spaimă 'n depărtări:
Cu geniul închis în întristare
El chină azurul cu 'ntrebări.

Secătuindu-î lutul tinereții
Trufii de inger, îl împing spre creste
Cu tolba grea de gând să calce peste
Sălbatica virginitatea vieții.

Ulmează vremile 'n genuni culcate,
Lipind de cer urechia să asculte
Bătaia fără inimă a turmei multe
De veacuri care pasc eternitatea...

Nou vânător de spaime sacre, pune
În pânda nopții, stelelor capcană,
Jupoaie tainele de sumbra blană
Și cu săgeata trage în minune.

Ochește tot mai sus... pân' ce 'ntr-'o seară
Rănește Duhul și-l încarcă, pradă
Pe umeri triști de suflet, ca să cadă
Sub diafana leșului povară.

F I R D E A U R

CÂNTEC ȘI LEAGĂN

DE

D. C I U R E Z U

Nani, nani, leagăn lin,
Cuib de paltin și senin...
Nani, nani, leagăn lin.

Nani, nani, bulz de soare,
Geamăn gureș de izvoare...
Nani, nani, bulz de soare.

Nani, nani, somn de graur.
Am să-ți torc un fir de aur...
Nani, nani, somn de graur.

* * *

C'a venit un împărat
Mic la stat și la umblat.
Purta coif de pădădie,
Pană 'n vânt, de ciocârlie,
Botfori albi de călărie
Și dulamă brumărie.

Avea mâna cât căpșuna
Gura boabă — cât aluna;
Avea ochii cât mărgeaua
Obraji rumeni, ca laleaua,
Buze — fire de arnici
Și pleptar de licurici.

Împărat cu oaste mare,
Oaste mare călătoare,
Venită peste hotare
Între lună și 'ntre soare.

Avea puști din țevi de soc
Raniți, flori de siminoc.
Tunuri grele de cucută
Cu ghiulelele de plută.

...Și venea ca să se bată
Oaste mare, luminată,
Pentru-o ghindă scuturată.
Scuturată 'ntre hotare,
Lângă noapte, lângă soare,
Între-o frunză și 'ntre-o floare...

Băzăeau peste răzoare
Escadrile zburătoare;
Prin păduri de toporași,
Veneau pălcuri, călărași
Iar din zarea 'nvolburată
Curgea valul de armată...

Înainte-un cărăbuș
Cu mindir de fir și pluș,
Cu bicorn de comandor,
Cu surăs de senior,
Cu baston de mareșal,
Juca 'n tactul muzical.

Zece rânduri de gândaci
Băteau tobe roși de maci
Și cântau din piculine
Șase rânduri de albine.

Iar la urmă din tromboane,
Numai pântec și galoane,
Greerii țineau isoane...

Apoi fluturi — mărgărint —
Cu egrete de argint,
Cu perucile pudrate
Peste umeri, inelate;
În tunici de ghiocci,
Cu ledunci de funigei,
Coif înalt din flori de tei
Și pintenii din bobii de mei,

Făceau gardă la 'mpăratul
Când adoarme luminatul,
Sau când sună a război
Prin bungetul de trifoi.

Erau toți din neamuri mari
Prinți, sau veri cu ei primari,
Vornici 'nalți, hatmani de soi
Cu palate prin zăvoi...

Iar din zare, de pe coaste,
Cobora podmol de oaste,
Oaste grea, ca să cuprindă
Țara Craiului de Ghindă.

Veneau armii de furnici
În coloană câte cinci,
Apoi aspre legiuni
De țăntari și gărgăuni,
Tunuri grele — de cucută
Cu chesoanele de plută.

Iar în urmă la coloane
Roiau muștele — cocoane.
În halate lungi pestrice
Pântecoase gărgărice
Și deasupra pe pesmeți
Rădeau trântorii semeți
Povestind de vitejii,
Făcute la Olt și Jii.

Iar la urmă, după tot
Cinci păianjeni — cap de mort —
Ceată surdă, fără milă
Pentru-a ginților prăsilă,

Erau Curtea Marțială
Peste-a oastei socoteală.

Și deodată împăratul
S'a săltat în scări, Înaltul,
A dat oștilor poruncă
Să s'abată către luncă;
Iar o aripă din gloată
Pe muncel să facă roată,
Și-un lanț strâns de roșiori
Să s'ație la strâmtori.

Și-a pornit o bătălie
Cum n'a fost de când se știe.
Cădeau, doi veneau o mie,
N'au fost cronici ca s'o scrie.

Veneau valuri de furnici
Printre sulii de arici;
Gărgăunii pe la spate
Svârleau iaduri de granate
Și pe flanc, dintre lăstari,
Cădeau nourii de țăntari;
Băteau tunurile toate
Cu gurile 'nflăcărate;
Peste muguri și smicele
Vărsau foc mitraliere...
Însăși garda 'mpărătească
S'a dat ordin să pornească
Lupta grea să cumpănească...

De pe-un vârf de maghîran
Împăratul c'un ochian
Ocolit de regi vasali,
Cavaleri și generali,
Privea oastea cum se luptă
Zece piepturi pentru-o sută.

Și-a ținut pân' la chindie
Viscol greu de bătălie.
Când deodată s'a pornit
Chiot lung, nestăpănit,
Din amurg spre răsărit.

Iarba 'n vânt a tremurat
Crengile s'au legănat
Umbrele-au alunecat.
Fugea Ghindă împărat

Cu oastea spre scăpătat ;
Fugea Craiul de pripas
Cu oastea ce-a mai rămas...

Iar pe liniști de colnic
S'a prins fir de borangic
Și 'n poeni de mărgărint
S'au tras poduri de argint.

*

Împăratu-a dat poruncă
Corn de vis să pue 'n luncă
Să se prindă fir de fir
De la lună la mindir
Și să măe 'n cort de flori
Oastea de biruitori.
Să s'aprindă focuri mici
De mărgean și licurici ;
Să se pue straje 'n două
Sub mărgelele de rouă,
Iar sub stelele fudule,
Otgon greu de caraule...

Sus pe-un pat de mătăcină
Cu polog, noaptea senină
— Puf de lună și albină
Și chilimul de sulfină,
Adormit-a împăratul
Legănat de 'ntreg palatul...

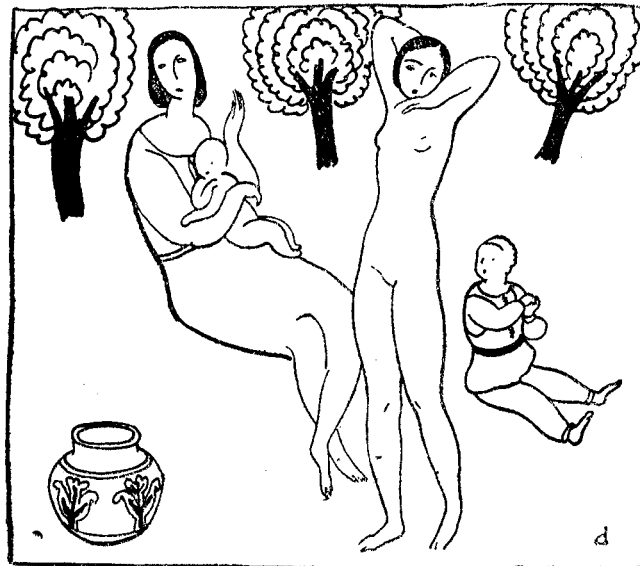
Doar in patru colțuri drepți
Patru fluturi stau măreți
Că visează împăratul
Și zâmbește Luminatul...

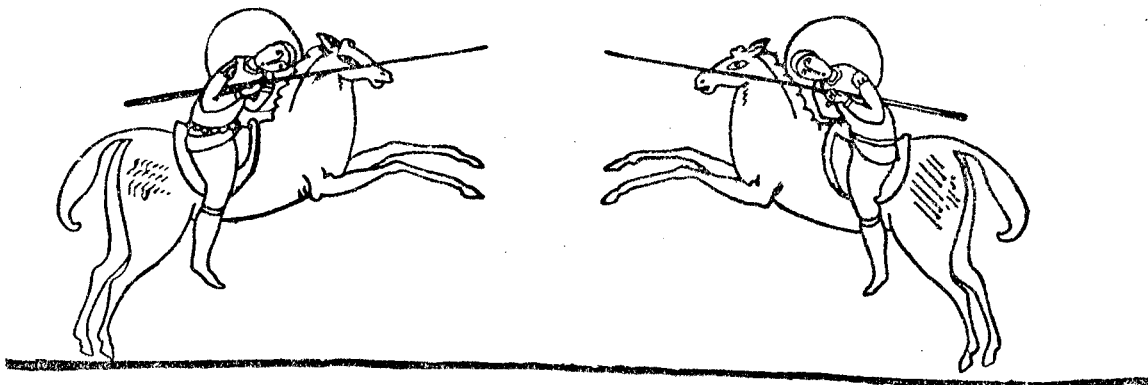
* * *

Nani, nani, dormi poveste
Fir de aur nu mai este.
Nani, nani, dormi poveste...

Nani, gene logodite
Pleoape albe adormite.
Nani, gene logodite...

Nani, nani, mâine seară
Culcuș cald de primăvară.
Nani, nani, mâine seară...

LA „ÎNCERCAREA PUTERILOR“ SAU ALEGEREA OMULUI DE NEOM

DE

VICTOR ION POPA

Când s'a aflat toată întâmplarea, a fost în oraș o uluială neînchipuită. De altminteri pe bună dreptate. C'onu Costică Trestianu era prieten de peste douăzeci de ani cu domnul Titi Burghilea. Iar „Atletul“ — căci așa-i zicea lui Titi târgul întreg, era nelipsit din casa lui C'onu Costică. Vasăzică o prietenie trainică, neturburată nici chiar de neostoita bârfeală a mahalalei, care, socotindu-se întotdeauna îndreptățită să scoțoască urâțeni în purtarea oamenilor și legătura dintre ei, cu atât mai vartos le aflase aici, unde se găsea la mijloc o femeie mândră și sănătoasă, veselă și plină de viață, însfârșit o făptură atrăgătoare ca o roadă bine coaptă. Adică nevasta lui C'onu Costică Trestianu, duduca Aristia.

De bună seamă nu-i aici locul de iscodit dacă și câtă dreptate anume avea gura lumii. „Atletul“ era un om înalt, spătos și chipeș, care-și purta pe uliși pieptul bombat de parcă ar fi zis omenirii întregi: „Iată-mă-s și vă poftesc să mărturisiți că nimeni n'are obraz mai sănătos ca mine, sprâncene mai încondeiate, mustață mai neagră și mai frumos arcuită!“ Frumoasă și cu vino'ncoace era și duduca Aristia, pe câtă vreme bietul C'onu Costică, zis Bumbo, era vietate pipirie și plăpândă, care purta tot ghete de băeți, numărul 38, avea guler numărul 36 și mănuși numărul șapte și un sfert. Cum s'ar zice, om firav, cu oase subțiri și care, se vedea cât de colo că-și trăise zilele lui — ba poate încă mai bine nopțile lui — judecându-l după pielea străvezie a obrazului, după cearcănele de sub ochi și după lucirea ciudată ce-i răsărea în privire când foșnea pe-alături o fustișoară tânără, sau pe marginea trotuarului se desgolea o pulpă bine arcuită, ajutându-și stăpâna să se urce în droturile briștei.

Dar astea sânt înfățișări. Ba ele încă sânt astfel puse, încât pot lăsa deschise porțile spre bănueli de păcat. Cuvine-se dar să fie întregite. Cu alte cuvinte se cade pomenit și părul alb de tot al duducai Aristia, ca și deșteptăciunea de brici a lui C'onu Costică. Iar înaintea tuturor trebuie spus și stăruit că, duduca Aristia își iubea bărbatul cu întreaga râvnă a tinereții ei întârziate, — în care părul alb era doar podoabă alături de obrazul trandafiriu și fără pic de zbârcitură, — primind în schimb, din partea lui C'onu Costică,

mărturisirea neîntreruptă a unei duioșii adânci și temeînice, învăluită în toate gingășiile cunoscute de dragoste... Ș'apoi C'onu Costică nu-și arăta anii decât dela doi pași, și din față. De-î priveai din urmă, l-ai fi putut socoti un flăcăiandru subțirel și mlădiu, care calcă alene și-și ascunde din vicleșug tineresc vânoșenia trupului, lăsându-l în mers agale, ca și când fiecare pas îi era o plăcere, ce voia să și-o simtă ca pe-o înlanțuire de dans.

Firește, alături de subțirimile acestea, care răspundeau toate înlanțurii celor doi soți — sau purcedeau din subțirimea de acolo, ceea ce, la urma urmei e acelaș lucru — „Atletul“ nu prea aducea mare lucru, în afară de trufia înfățișării lui arătoase. Drept e că era socotit avocat bunșor, și vesel tovarăș de petrecere. Dar anume potriveli îngăduiau zisa că, istețimea avocățească a lui C'onu Costică era destul de mare încât să mai dea și pe la prieteni câte ceva din puterea ei, iar între hazurile și vorbele de duh rămase cu faimă printre petreceri, unii au aflat lucruri citite prin cărți străine, care neavând cine știe ce cătare în târg, Petrov, librarul, nu le aducea în dugheana lui.

Va să zică bănuelile indoelnice asupra prieteșugului dintre casa lui C'onu Costică și „Atletul“ aveau de unde porni, dar în acelaș timp aveau și pricini a nu fi decât bănueli... Adică, așa cum trebuie să le fi luat Bumbo, închipuindu-ne că i-au trecut pe la ureche, (șoapte), pe sub ochi, (vreo scrisorică neiscălită), sau prin minte.

Și iată cum prietenia durase douăzeci de ani, fără ca nimic s'o întunece sau s'o rupă. Și iată de ce, târgul a fost uluit aflând întâmplarea petrecută la iarmaroc, unde cei trei, Duduca Aristia, Bumbo și Atletul, s'au dus să petreacă o seară întreagă, așa cum este datina Bârladului și datorită fiecărui bârlădean.

De aici încolo gura lumii putea să spue orice ar fi vrut. Dar acum cărările povestirii se despart de ea și n'au a mai mușlui înainte, spre bârfeli și bănuială, ci se întorc înapoi, în fapte bine lămurite, cărora legătura casei lui C'onu Costică Trestianu cu Tit Burghilea, zis „Atletul“, le slujește doar de chee, să deschidă o cămară tănuită, unde dormeau de ani de zile întâmplări și judecăți ciudate.

* * *

Nu-î adevărat că erau beți. Asta tot gura lumii a scornit-o, vrând pe semne să lămurească mai ușor ceea ce s'a petrecut. Dar nu erau beți, și nici măcar amețiții pentru că nu luaseră în gură decât câte un țap de bere la taraba lui Stănică. Asta au mărturisit-o și ei, iar Stănică a întărit-o, ținând el bine minte ce părere de rău a avut, când Duduca Aristia n'a vrut în ruptul capului să bea bere cu bărbații, ci l-a silit să trimită la Camburoglu, limonagiul, să-î aducă dumisale o limonadă specială. (Fiindcă veni vorba, trebuie să spunem că Stănică s'a răzbunat, încercând astfel prețul limonăzii, încât a câștigat la ea cam de trei ori cât ar fi câștigat la o bere. Dar, firește, asta nu are nicio legătură cu povestirea).

Prin urmare nu erau beți și nici n'aveau cum fi. Totuși lumea tot are un strop de dreptate, pentru că, ea bănuind beția, nu arată decât că dă o pricină oarecare unei stări nefirești. Și starea aceia nefirească a fost și s'a dovedit pe deplin, deoarece tustrei au mărturisit că erau de-o veselie neobișnuită, că au petrecut și au râs așa de mult, cum parcă nici odată nu petrecuseră în viața lor.

Vorba Duducăi Aristia :

— „Nici nu era a bine atâta chelemet!“

Dar, negreșit, veselia asta fără măsură e una și beția e alta. Chiar, vorbind drept, ar trebui întregit: Beție de vin, iar nu „beție“ curat, pentru că aici cuvântul de „beție“ e la locul lui, cu astă singură deosebire că nu era o „beție din vin“ ci starea aceia de

răvăşire a tot ce în om, stropul de dezmaţ plăcut — ba chiar trecut dincolo de plăcut — în care rânduelile lumii şi purtările nu-şi mai păstrează faţa lor aspră ci ajung cam şovăelnice, cam sărite de hotare. Insfârşit, pierdere de frâu.

În starea asta, — dealtminteri uşor de înţeles, dacă ţinem seama că erau în iar-maroc, unde tot omul îşi leapădă straiul deşteptăciunii şi se întoarce la copilul nerod şi uimit, din care a purces, — cei trei au colindat toate ţărăbile, toate circurile şi toate panorămile. Au văzut „Sirena mării“ şi l-au văzut pe „Rasputin, fiul Iadului“, au dat un coş de alune americane maimuţelor din panoramă, şi ar mai fi dat încă, dacă Duduca Aristia n'ar fi zorit plecarea, stingherită fiind dumneaei de mărturisirile prea vădite de dragoste ale unui maimuţoi, încălzit aşa de straşnic la miros de femeie, încât a ţinut să dovedească pe loc cât e de bărbat şi cât e de pătimaş. Pe urmă s'au învărtit în „aeroplane“, s'au plimbat cu „trenul strigoilor“, au tras la roata norocului, — unde C'onu Costică a câştigat o oglinjoară de buzunar, un briceag şi un tablou inchipuind o casă pe malul mării între plopi, şi, însfârşit, au intrat în ţarcul „Incerarea puterilor“ unde se aflau fel de fel de maşinării: berbecul pe şine, ciocanul, tuburi de sticlă cu apă văpsită, bicicleta care merge pe loc, barca stătătoare, tragerea la tir, femeia de strâns în braţe, şi fel de fel de alte încercări, până la una numită „Lungimea sărutului“ şi care voia să arate cât timp poate să-şi fie cineva suflarea când dă un sărut.

Ţarcul acesta de incercare a puterilor era partea cea mai atrăgătoare din tot iar-marocul. Avea maşinării noi şi felurite, arăta curat, frumos, cu muzică bună, iar mai presus de toate aducea un fel deosebit de întocmire a încercărilor prin aceia că luai un bilet pentru toate, trebuia să treci după o anume rânduială de la una la alta, iar la sfârşit te alegeai cu o foaie unde se scria, alături de starea omului mijlociu, care-ţi este starea ta, cât de sănătos eşti. Pasă-mi-te socoteala asta pornea de la gândul drept că, nesănătatea oamenilor se datoreşte înainte de orice faptului următor: Anume, părţile trupului nu-s la fel de puternice, iar necumpănirea asta crescând cu fiecare zi mai mult, duce la prăbuşire de neînălăturat.

De cum au ajuns, stăpânul jocurilor, — un om bătrânel şi plăcut — înţelegând se vede că are de-aface cu feţe simandicoase, le-a eşit înainte dându-le bilete şi foile, apoi i-a întovărăşit călăuzindu-i peste tot, de la maşină la maşină, după orânduirea convenită.

Mai întâi i-a dus la „bicycle care stă pe loc“ şi le-a măsurat ţăria picioarelor. Dar, spre mirarea tuturor, dacă Duduca Aristia s'a dovedit, cum era de aşteptat o — „femeie atlet“, cel poreclit „Atletul“ s'a dat pe faţă a fi „bărbat slab“. Şi, ca culme, Bumbo, adică firavul C'onu Costică, a eşit încununat drept „bărbat vânos“.

Negreşit, veselia în care erau toţi trei, a primit măsurătoarea asta fără să-i dea cine ştie ce însemnătate. Cu toate astea ar minţi cel care ar spune că „Atletul“ mai era tot aşa de vesel ca Bumbo, ori ca Duduca Aristia. Într'adevăr, incercarea zgândărise în Titi o veche şi nedesminţită nemulţumire a lui, anume subţirimea picioarelor. Şi asta, pusă acum în vază, — chiar prea în vază — l-a făcut să-i pară rău că n'a ocolit bicicleta şi n'a început cu una din celelalte încercări. Fiind totuşi prea incredinţat de ceea ce avea să se dovedească mai apoi, s'a lăsat dus la maşina de încercat ţăria plămânilor, ciudată şerpuitură făcută din ţevi de sticlă, aşezată în zigzag, unde o apă văpsită cu roş se ridică, mai mult sau mai puţin, după puterea cu care suflai în beşica de gumă, ce ţi-o dădea negustorul.

Şi aici, Duduca Aristia a fost „femeie“. Dar a fost „Femeie atlet special“ ceea ce — lămuri stăpânul jocurilor :

— „Nu-î de mirat, pentrucă femeile au de obicei plămân mai sănătos decât bărbaii; ele suflă în piept, iar nu în pantece ca sexul tare, care în privința asta e slab...”

În schimb, bietul Titi, „Atletul”, s'a repezit zadarnic să-și arate puterea plămânului. Apa roșie a înghețat la scrisa „Plămân primejduit! Stimate Domn și Doamnă, ai grijă!!!”

Degeaba s'a sforțat încă odată, până i s'au făcut frânghii vinele din gât, de î s'au boboșat ochii și s'a învîneșit la față. Apa roșie n'a vrut să spue alta decât:

„Plămân primejduit!... Stimate Domn și Doamnă, ai grijă!”

Săcâit, Atletul, a început să mârâe:

— „Se vede că suflu pe delături...”

— „Nu, nu! Ați suflat foarte bine” a zis domol omulețul, care-î întovărășea.

— „Păi, atunci, cum se poate?!... Slavă Domnului, am piept cât un taur!...” I-a răspuns nedumerit și țăfnos Titi. Dar celălalt a dat din cap:

— „Da... nici vorbă... aveți pieptul voinic; numai că aici e vorba de plămân”.

— „Și nu-î tot aceia?” s'a zborșit Atletul.

— Nu tocmai. Coastele, carnea... grăsimea, astea nu-s plămâni...”

La vorbele lui, spuse foarte curtenitor, ochii Duducăi Aristia și-au azvârlit o clipă codița iscoditoare înspre pieptul lat al prietenului lor. Apoi, la pieptul micuț și strâns al lui C'onu Costică și mai-mai că era să-î împiedice a-și mai încerca și el tăria plămânului.

Dar Bumbo se încordase. A suflat vijelios în țeavă, și apa roșie a gălgăit în țâșnet până sus de tot, la „Plămân desăvârșit! Stimate Domn și Doamnă felicitările noastre!”

Apoi, răsuflând greu de sforțarea grozavă, a surâs biruitor ochilor mirați și veseli pe care-î făcuse nevastă-sa, și trufaș, aproape cu milă, încruntării fără folos din privirea jignită a lui Titi Burghelea.

— „Bun plămân!” a murmurat zâmbind stăpânul jocurilor. Și întorcându-se către Duduca Aristia, a adăugat: „Asta înseamnă că vă așteaptă o bătrânețe liniștită și lungă!...”

Iar la vorba lui, Duduca Aristia a surâs înduioșată lui C'onu Costică și n'a putut să-și ascundă mândria:

— „Bravo Bumbo!” așa i-a spus. Pe urmă s'a făcut grăbită și îndată a poruncit:

— „Mai departe!”

Acum venea încercarea cu „Berbecul pe șine”. Adică un fel de berbec alcătuit tot din fier, căruia îi făceai vânt, repezindu-î să alerge pe șinele unde era legat. Șinele acestea se încovoiau în sus, urcând până la un loc, în care ședea agățată o păpușă în chip de om. Dacă berbecul ajungea până la păpușă și o izbea, păpușa se dădea peste cap. Dar, — firește, — la asta puțină lume ar fi putut să ajungă, fiindcă berbecul era foarte greu, iar arcuirea șinelor în sus foarte pieptișă.

Aici, încercarea trebuia făcută de trei ori, pentrucă, lămurea stăpânul:

— „Altceva e să te încordezi o singură dată și altceva de trei ori în șir. Adevărata putere se vede socotindu-se tocmai felul în care se înfățișează cele trei încordări făcute la șir”.

Și astfel Duduca Aristia abia a mutat berbecul de câteva palme. Mutându-î însă la fel, stăpânul jocurilor a zis:

— Putere statornică, numărul trei — adică la femei se numește „Mulțumitoare”. Și cum Dumneavoastră sânteți femei care nu faceți muncă de rând înseamnă că stați foarte bine cu puterea brațelor. Acum Domnul”.

Titi Burghelea, Atletul, și-a simțit atunci mușchii mâinilor tremurând. Își dădea seama că brațele lui voinice sânt în stare să zvârle berbecul de să țâșnească dincolo de capătul șinelor. Iar cum de atâtea ori strânsese în palmă mâinile subțiri, ca de copil, ale lui C'onu Costică, a pufnit în râs văzându-î că se încumetă și el la astă încercare.

— „Aici, C'oane Costică, nu mai merge!” a zis el — și nu fără o umbră de răutate.

Iar în sufletul lui Bumbo, neprietenia asta a dat o strângere de inimă și o înegurare. La drept vorbind n'ar fi avut atâta pricină, pentru că între ei toți era lucru de totdeauna hotărît că Atletul e voinic. Dar, acum, și aici, după celelalte biruinți și după privirea aceia a Duducăi Aristia, care-i încălzise pieptul cu ceva nelămurit, dar bun și mulțumitor, n'ar mai fi vrut să i se vadă prea tare slăbiciunea.

S'a proptit zdravăn în picioare, a cumpănit de câteva ori berbecul, l-a simțit greu peste măsură și a înțeles că-l așteaptă înfrângerea. Era însă prea târziu să se mai dea înapoi. S'a sforțat și a izbutit. Dar berbecul n'a făcut nici jumătate de cale și micșorându-și iuțeala din scurt, a înghețat pe loc, înainte să fi dat de greu urcușului.

— „Nu ți-am spus eu, că nu merge, C'oane Bumbo?!” s'a repezit trufaș Atletul. „Asta nu-i încercare pentru mânușile dumitale!”

— „Nici n'am pretenția!” a răspuns cu oarecare îndârjire C'onu Costică: „N'am mâinile cât butucul, cum le ai dumneata!”

Numai că, stăpânul jocurilor având tot interesul să se facă încercările până la capăt, s'a amestecat în vorbă:

— „N'are aface... Vână să aveți, C'oane! Un braț gros nu înseamnă neapărat că-i tare...”

Incurajat de cuvântul blajin, C'onu Costică, a mai zvârlit berbecul odată. Și acum berbecul a străbătut câteva palme mai mult, urcându-se pe clinul pieptiș al șinelor.

— „Foarte bine! Acum ultima dată!” a hotărît stăpânul. Și berbecul zvârlit a treia oară a mers strună, răsturnând omulețul de piele și călți, care-l aștepta în capăt.

— „Mînut!” a zis atunci bătrânelul. „Asta-i dovadă de adevărată fire bărbătească. Incordarea crește cu mai mare măsură decât oboseala. Vă rog citiți în foae, să vedeți ce înseamnă asemenea lucruri. Eu vă felicit...”

Apoi întorcându-se către Titi Burghelea, i-a arătat berbecul:

— „Rândul dumneavoastră, domnule!”

Incăinat cum era, Atletul n'a mai cumpănit mult boțul de fier, pe care-l înșfăcase în mână. I-a dat o izbitură de s'a cutremurat toată alcătuirea șinelor. Și, ca săgeata, berbecul a țâșnit până la capăt, răsturnând păpușa de sus.

— „Voinic bărbat, sânteți!” a zis stăpânul. „Eh! Dar bărbăția trebuie dovedită de mai multe ori. Vă rog dați și a doua oară!”

Titi a repezit berbecul și a doua oară, cu aceiași crâncenie, ca și la început. Acum însă jucăria n'a mai ajuns până sus.

— „Hm!” atât a făcut bătrânul și i-a întors berbecul în mână spunând uscat:

— „A treia oară!”

În clipa aceia s'a iscat între toți o încordare tăcută și grea. Ai fi zis că, aci se joacă niște cărți mai mari decât se arată pe dinafară. Doar broboanele de sudoare rece de pe fruntea lui Titi puteau să mărturisească înverșunarea care clocotea pe dinlăuntru tuturor.

Încercarea a treia a fost prăpăd. Berbecul s'a oprit la jumătate de cale, iar Atletul s'a arătat destul de nestăpănit, încât să izbucnească printre dinți câteva vorbe fără cum-păt, care au făcut să înflorească surâs ascuțit pe gura lui C'onu Costică.

— „Și ce înseamnă, mă rog domnule, când se întâmplă așa?” a întrebat el pe stăpânul jocurilor. Acela însă n'a răspuns. L-a privit într'un anume fel și a cercat să-l imbie spre alte mașinării. Dar Titi Burghelea se înverșunase.

— „Nu se poate!” a zis el „Mai plătesc un rând și trebuie să mai dau odată!”

— „Dacă vrei...” i-a întors târăganat bătrânul. „Dar...”

— „Dar ce?”

— „E tot una...”

Atletul s'a făcut foc. A scuturat din umăr:

— „Ei, asta-i! Imi știu eu mai bine puterile mele!” Și, ca să arate că nici nu mai vrea să stee de vorbă, s'a repezit în berbec și i-a tras o izbitură de mai-mai să-l rupă din șinele lui.

Dar berbecul pas să se mai dea clintit dincolo de jumătatea depărtării. Încă odată, și încă odată... Și degeaba de fiecare dată...

Stăpânul, privindu-l cu ochi subțiați și plini de înțeles, i-a zis:

— „V'am spus... Iar ca să vă dovedesc de-abinelea” și s'a întors cu fața la C'onu Costică „poftiți acum și dumneavoastră domnule, să mai încercați de trei ori”.

C'onu Costică, minunat el singur de răsturnarea acestor arătări, a împins berbecul fără prea multă încredințare. Totuși berbecul a vâjâit până în creastă de și-a făcut dovada puterii neînfrante. Apoi a vâjâit a doua oară încă mai tare, iar când s'a repezit a treia oară, a rupt și a zvârlit cât colo, până și păpușa de piele, care îl oprea.

Peste mîntea lui Burghilea s'a lăsat un fel de ceață. Toată mândria lui de dihanie voinică se făcuse praf. A simțit deodată nevoia să le întoarcă spatele tuturor și să plece acasă. În orice caz, silindu-se să rânjească în chip de glumă și nepăsare, le ferea ochii și cuvântul. N'a putut însă să nu vadă privirea umiltoare — oh! așa de umiltoare! — pe care i-a aruncat-o Duduca Aristia și nici n'a putut să nu vadă privirea uimită și mândră — oh! așa de uimită și de mândră — cu care femeia a răsplătit victoria bărbatului ei.

— „Acum, haidem mai departe!” a poruncit ea, într'o înfrigurare femeiască, plină de recunoștință pentru biruințele trecute ale bărbatului ei, și desăvârșit de increzătoare în biruințele ce trebuiau să vie.

— „A avut dreptate idioțu! care a spus că femeia nu iubește decât pe învingător! În clipa asta, Duduca îl iubește pe bărbatul său nu pentru că i-i bărbat, ci pentru că e biruitor. Ba, aș putea spune: îl iubește așa de mult, încât uită că i-i bărbat. Iți vine a crede că-l înșeală cu el însuși...”

Cam așa ar fi gândit Titu Burghilea, dacă n'ar fi fost copleșit de înfrângere. Și poate că tot din aceiaș pricină a și răspuns Duducăi Aristia, aproape necuviincios:

— „Ia lăsați fleacurile astea, oameni buni, și hai să plecăm spre casă!”

„Să fim serioși!”

Acum însă s'a petrecut o faptă foarte ciudată. Duduca Aristia și-a petrecut mâna pe sub brațul subțire al lui C'onu Costică, l-a strâns ușurel, cu o tulbure și plăcută îndemnare femeiască — care l-a făcut pe bărbat să-și încordeze ca piatra sub degetele ei calde mușchiul subțiratec și îndârjit. Apoi amândoi, strânși unul lângă altul, i-au întors spatele Atletului fără nicio vorbă și s'au dus la a doua încercare a puterii plămânului, unde Bumbo avea să capete „confirmarea de plămân perfect. Sincere felicitări!”

* * *

Ce a fost după aceea e greu de deslușit. I s'o fi năzărit numai lui Burghilea, că vede în ochii stăpânului o umbră de bătae de joc, ori era cu adevărat?

Dar la urma urmii, chiar să fi fost bătaia asta de joc și încă n'ar fi avut Atletul îndreptățire să facă aceea ce a făcut.

Dar stăpânul jocurilor nu-i spusese decât:

— „Mi-ar părea foarte rău, dacă aș ști că mașinile mele au cât-de-cât vină în supărarea dumneavoastră!”

Pe câtă vreme, Titu i-a răspuns fără niciun rost:

— „Hai cară-te de-aici și lasă-mă în pace!”

La asemenea grosolănie, bătrânul a dat din umeri și l-a pus la locul lui, foarte politic:

— „Imi pare rău, dar nu pot, fiindcă eu sânt la mine acasă!”

Burghelea, jignit, s'a umflat în fața lui, fulgerându-l din privire.

— „Adică? Asta înseamnă cumva că trebuie să mă car eu?”

Eeee! Apoi ia uită-te puținel la mine, că nu mă știi cine sânt și nici nu știi ce rost am pe aici!”

Atunci bătrânul i-a întors încet, dar hotărît și ochi în ochi:

— „Asta nu-i greu de știut domnule. Sânteți un domn voinic și ați venit să vă încercați puterile”.

Palmele lui Titî l-au trăznit în plin și l-au făcut mototoi. Fusese încredințat Atletul, că răspunsul era limpede dovadă a batjocorei, iar cutezanța aceia n'o putea lăsa nepedepsită.

Încăerarea crâncenă care a urmat, cu toți slujbașii jocurilor, ba chiar și cu lumea de prin prejur, peste care — bine înțeles — au venit și cei doi gardiști din iarmaroc, nu s'ar fi isprăvit ușor, dacă nu se întorcea în goană C'onu Costică și Duduca Aristia. L-au tras anevoe deoparte și l-au muștrat:

— „Bine, omule, ce-i asta? Se poate să te pui la bătae cu toate slugile? La urma urmiî n'ar trebui să uiți că ești cu noi!”

Scos din fire, Titî n'a mai știut ce spune. S'a răstit:

— „Ia lăsați-mă în pace... Dacă e așa, nu mai sânt cu dumneavoastră!...”

Și de data asta el a fost cel care le-a întors spatele și a plecat. (Se pare că au fost și vorbe mai urâte, dar despre acelea n'au pomenit nimeni. Era și firesc).

Oricum, C'onu Costică, om prea deștept ca să nu scape cu o glumă dintr'o împrejurare așa de uricioasă ca asta, a pufnit apoi în răs, spunând în doi peri stăpânului jocurilor:

— „Cum văd eu, jocurile dumitale încearcă într'adevăr toate puterile omului!”

— „Așa cred și eu” a răspuns acela zâmbind. Apoi a adăugat: „Chiar v'aș ruga să-i spuneți că acele două palme pe care mi le-a dat nu înseamnă că mașina mea n'are dreptate. Eu cred că tot noi o să-l îngropăm...”

Și ochii de dihor, au licărit deasupra obrazilor brăzdați de zece vârci roșcate...

Însfârșit, ce-a fost ce n'a fost, ruptura s'a făcut, iar Moș Toderiță Cateliu, profesorul de grecească de la liceu, a mai găsit un prilej să scandeze în ritm antic, versuri din multele pe care le alcătuia întotdeauna, în marea-i dorință și nevoie de clasic să spue pe scurt și limpede aceia ce gândește:

*Așa voește Zeus, cel plutitor pe veacuri.
Bătrânul Menelaos pe Hector să-l înfrângă
Și umilindu-i astfel puterea — mincinoasă
Frumoasa lui muere să-și ee îndărăt.*

* * *

Dar întâmplarea aceasta prea ciudată, nu s'a mărginit numai la uluirea târgului. A început să aducă roade, ba încă roade felurite.

Mai întâi, femeile din lumea bună, pe care nu puțin le săcâise ani de zile cre-dincioasa prietenie arătată de Atlet casei lui C'onu Costică, adică Duduca Aristia, au crezut că-i locul să înțeleagă și să deslege taina.

— „Asta era!... Altminteri, dacă ar fi avut el atâta putere într'insul cât arată pe din-

afară, nu rămânea lipit de-o singură casă... Așa, Aristia se mulțumește cu puțin... Atletul n'are nevoie de mare lucru..."

— „Ba, poate că n'are nevoie de nimic!“ a tăiat alta cu limbă de șarpe. „Și n'ar fi de mirare. Eu știu o poveste cu un atlet englez și o actriță..."

Iar capetele strânse ciucure lângă povestitoare, au aflat că și în oarecare privinți multul înmulțit cu nimic dă tot nimic. Ba chiar — și acum era cazul — uneori nimicul adunat cu multul, în loc să lese multul cum este, îl face tot nimic.

Insfârșit, aritmetica asta năzdrăvană, întovărășită de toate pildele ce o puteau întări, a făcut ca, în câteva săptămâni, Titi Burghilea să-și capete o faimă anume, care a adus tihnă binecuvântată în multe odăi de dormit unde, poate luni și ani, plutiseră sub pleoape de femei, arătări vijelioase.

(Sfârșitul în numărul viitor)

P O E S I I

DE

ION PILLAT

CÂNTEC PENTRU LUMINĂ

Lumină, lumină, de ce
În toamnă târzie te duci?
Amară e coaja de nuci
Și floarea soarelui e
Tăciune când tu o usuci.

Lumină, lumină, mai stai,
Spre iarnă nu te grăbi!
Ce-or face în vânturi pustii
Foșnitele frunze și mai
Măhnite de nu le mângâi?..

Lumină, lumină, n'ai nici
O milă de flori și furnici.
Dar greerii, bieții, ce strâng
Doar bobul de soare din crâng,
Ce-or face la iarnă și cui
Să ceară de nu-î indestui?

Lumină, lumină, mai stai
La mine măcar până'n Mai!

AMURG PE PRUT

Cum coboram spre apa limpezită
De soarele tot mai pieziș pe Prut,
Am regăsit frunzarele rărite
Și liniștea poienii de demult.

Lumina verii se lăsa spre toamnă,
Lumina după-amiezii da'n amurg.
Sta crângul verde și pătat de aur,
Poiana se 'ncheia cu umbre lungi.

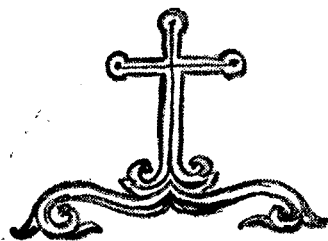
Pe țărmul din potrivă unde satul
Alb prin livezi se odihnea și el,
Sta pânza la ghilit pe prund întinsă,
Când nori subțiri se 'nvăpăiau pe cer.

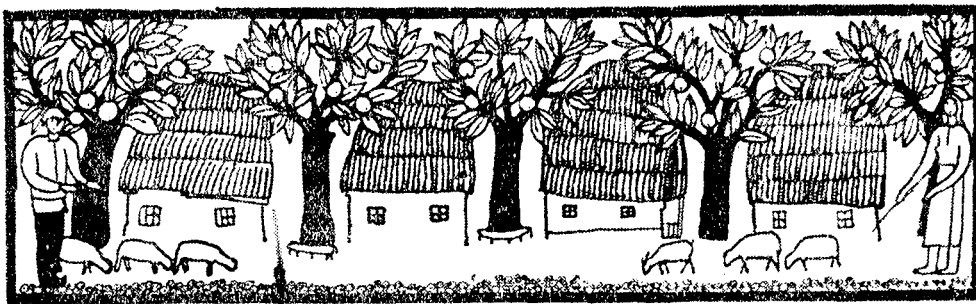
Nu se clintea o frunză în pădure,
În sat nu se mișca un om.
Cu roata molcum strălucind la soare,
O moară bătea apa monoton.

Pe firul apei se ducea o plută.
Pe apa cerului aluneca un nor.
Era de-argint ca sunetul tăcerii
Și-i tremura lumina peste tot.

Stam jos la rădăcina unei sălcii,
În jurul meu priveștițele vechi.
Priveam înmărmurit, cum într'o carte
Copil pravisem țara din poveste.

Amurgul îmi intrase în poiană.
Priveștiștea, tot stând, mi s'a părut
Că pleacă și-ea c'un stol de rândunele
Ce tot mai mic în zare se pierdu.

POEM CU UMBRĂ DE NUC

DE

OCTAVIAN ȘIREAGU

Gândul tău e frate cu lumina, iar pe lujerii lui de crin cântă păsările înțelepciunii, copilăș mea...

Soarele, ce-și anina ciorchinele surâsului printre ramurile nucului din grădină, le ademeni umbra pe peretele casei.

— Tăticule, strigă fetița mea, venind într'o fugă la mine — umbra nu știe să plângă?...

— Care umbră, rândunica tatii? — întrebai mirat.

— Umbra de pe peretele casei.

— Nu, crăișoara mea, de ce să plângă?

— Bine, dar eu o improșcai cu piciorușul și ea n'a zis nimic, nimic, nimic... Tăticule, pe ea n'o doare? Tăticule, ea de ce nu plânge?...

— Nu, iconița tatii, umbra nu poate plânge.

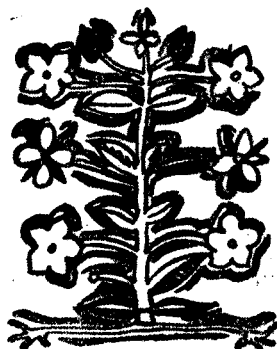
— Nu poate, nu poate, dar atunci de ce se mișcă?

— Apoi se mișcă, fiindcă vântul clatină crengile nucului și umbra de pe perete e umbra crengilor.

— Și, nici pe nuc nu-l doare, dacă-i lovești umbra?...

Tăticule, de ce nu răspunzi?... Tăticule, dar ramurile nucului sunt verzi și umbra lor totuși nu e verde! De ce, tăticule? Spune-mi!...

Norocul meu: de undeva, pe dată sosi o libelulă, și copilăș mea se luă după dânsa, printre florile din grădină...

P O E S I I

DE

OLGA CABA

L E T H E

Cufundă-ți fruntea lin sub mângăeri de valuri
Unde irisuri lungi leagănă albe astre.
Vei tăcea precum râul cu cărările albastre,
Vei fi purtat în somn sub nevăzute maluri.

În țara fără vânt, în țara fără umbră
Nu-ți vor spune povești scoicile de opal,
Nu te va desmierda niciun tremur de val,
Nu te vor ști nici norii legănați lin de undă.

I N V I T A Ț I E

De ce nu vrei să vii cu mine 'n țara albastră?
Te-aș duce înspre ceruri fără de hotar.
Amurgul cel cu brâul de coral
Nu ne-ar încinge robi sub zăua destrămată.

De mână te-aș lua și te-aș duce cu mine
Până când pașii noștri ar rătăci în cânturi
Și mâinile noastre străvezii de vânturi
Le-am limpezi în apa boltelor senine.

Și stele mari și coapte am culege
Și-am sorbi vinul lor albastru de lumină
Și visurile noastre în beția divină
S'ar recunoaște 'n spațiu și s'ar uni alene.

○ ROMÂNISM ȘI ORTODOXIE

DE

D. STĂNILOAIE

Intr'o carte scrisă cu intenția de-a caracteriza românismul pentru a face din el izvorul de inspirație și realitatea care să preocupe în mod special politica statului nostru, d. Rădulescu-Motru, fără să reușească a ne spune în ce constă specificul românismului, are multe idei juste, dar și unele afirmații nefericite. Cea mai nefericită dintre toate este, cu siguranță, afirmația că între românism și ortodoxie, chiar dacă a fost în trecut o strânsă legătură, astăzi ele trebuie să se despartă din următoarele motive: „Românismul și ortodoxismul nu pot fi contopite fără să se păgubească reciproc, fiindcă natura spiritualității unuia este cu totul diferită de a celui alt. Ortodoxismul nu poate merge mai departe în serviciul unei spiritualități naționaliste, fără a-și pierde caracterul de spiritualitate religioasă creștină; iar Românismul nu poate merge mai departe pe baza ortodoxismului decât cu prețul abdicării sale dela rolul de promotor al progresului în ordinea economică și politică a României. Fuziunea lor, cum o pretind unii, nu poate fi pe viitor, decât dacă unul sau altul își trădează chemarea.

În adevăr, ortodoxismul, ca spiritualitate creștină, trebuie să rămână deasupra intereselor pământești. Fondul său este o revelație. Revelație invariabilă. Ortodoxismul se poate desluși prin examinarea tradițiilor, dar nu moderniza în spiritul timpului. Chemarea ortodoxismului este să țină, în vecii vecilor, învățăturile lui Christos în forma lor nealterată. Românismul dimpotrivă este spiritualitatea care ne dă mijlocul de a merge cu vremea, de a ne moderniza. El este focul care purifică etnicul nostru pentru a-l pune pe acesta în măsură să creeze opere originale. Ortodoxismul este tradiție, românismul este vocație“.

Vom examina afirmația aceasta a d-lui Rădulescu-Motru atât din latura ortodoxiei cât și din cea a românismului, ca să vedem dacă rezistă unei critici cât de puțin serioasă.

„Ortodoxia trebuie să rămână în veci deasupra intereselor pământești“, după d. Rădulescu-Motru. Iar românismul se rezumă în interese pur pământești, ar trebui să-i completeăm noi gândul; românismul e numai grije de mâncare și deloc aspirație spre desăvârșire morală și spirituală; românismul s'a convertit la marxism, ca d. Rădulescu-Motru.

Aci ar sta toată antiteza. Această pretinsă orientare spre direcții opuse sau plutirea în planuri total străine le-ar face cu neputință întâlnirea.

Realitatea este însă alta. Ortodoxia nu e făcută să strălucească în vidul absolut sau să se odihnească veșnic în sine, ci, cu toată neschimbarea dogmelor sale, ea inundă în suflute și lumina ei produce în mintea și inima credincioșilor anumite efecte, cari se răsfrâng în manifestările de cultură, de muncă, de raporturi sociale, ale grupului etnic care-i aderă.

Desigur, ortodoxia ține „în vecii vecilor învățăturile lui Christos în forma lor nealterată“, dar chemarea ei nu se rezumă la atâta, sau nu aceasta este propriu zis chemarea ei, ci aceea de a face ca învățăturile lui Christos să modeleze fără încetare suflutele și popoarele tocmai în direcția virtualităților lor spirituale.

Soarele încă este același pentru toată fața pământului. Dar culorile care nasc din întâlnirea diferitelor peisagii cu lumina lui se deosebesc la fiecare pas.

Nici ortodoxia în sine nu renunță la universalitatea și la neschimbabilitatea ei și nici neamurile nu se uniformizează sub lumina ei.

D. Rădulescu-Motru nu și-a putut imagina colaborarea dintre ortodoxie și românism decât într'una din cele două forme ale acestei alternative. După D-sa nu poate exista nici o întâlnire între general și special, între infinit și mărginit, între neschimbabil și schimbabil, decât prin căderea uneia din acestea două din caracterul lor ontologic, prin contopirea totală a uneia în cealaltă.

E un mod de cugetare extrem de simplist, care cred că nu se mai întâlnește azi la vre un filosof. Legea antinomiei, în virtutea căreia contrastele se întâlnesc într'o unitate nouă fără să se contopească ființa uneia în alta, este un bun definitiv câștigat de filosofie în înțelegerea atâtoră din aspectele realității.

Ea se întâlnește în ființa noastră omenească în care eul, același continuu, și trupul, continuu altul, trăesc într'o unitate, fără a se preface unul în altul; ea e norma tuturor ființelor în care se realizează prin evoluție o formă prezentă virtual încă din germenele lor, ea explică orice exemplar din realitate, fiindcă în toate întâlnim tipul general într'o unitate intimă cu caracterul individual.

D. Rădulescu-Motru nu poate cugeta decât sau monist sau dualist. Treapta aceasta de cugetare a fost depășită în Biserică încă din vremea certelor monofizite și nestoriene. Intocmai ca d. Rădulescu-Motru existau și pe atunci unii teologi și filosofi cari nu puteau depăși, în chestiunea unirii firii dumnezeiești și firii omenești în persoana lui Isus Hristos, alternativa: monism-dualism. Cele două firi, dacă s'au unit cu adevărat, s'au contopit într'una singură, ziceau ei; dacă nu s'au contopit, nici unirea n'a avut loc. Și după cum se decideau pentru prima parte a alternativei, sau pentru a doua, erau monofiziți sau nestorienii. Biserica a stabilit, față de unii și față de alții, la sinodul IV din Calcedon, că cele două firi s'au întâlnit într'o unitate, dar fără să abdice vre-una dela caracterul ei. E legea antinomiei, atât de universală în lumea care e mai misterioasă, adevărată mai adâncă în sensul ei, de cum și-o închipue d. Rădulescu-Motru.

Monofiziții și nestorienii nu puteau ieși din raționalismul simplist, geometric. Infinitul suprapus finitului îl îngânate, raționau ei. Atotputernicul dacă ia în brațe o putere limitată o absoarbe. Dar oamenii în al căror suflet mai era pe lângă rațiune și credința, care dă de atâtea ori experiența apropierei infinitului, și cari mai citiseră și în Sfânta Scriptură știau că focul dumnezeesc, cu toată puterea lui infinită, nu consumă slabul rug al făpturii omenești, oricât ar arde de puternic și de luminos pe altarul lui.

* * *

Dar să vedem cum este posibilă această unire între ortodoxie și românism fără să sufere niciuna în sensul amintit.

Dacă ortodoxia ar prescrie în detalii tot modul de cugetare și de viață al omului și dacă din prescripțiile ei s'ar crea omul întreg, ea ar uniformiza neamurile, le-ar lipsi de orice originalitate. Dar nu este cazul. Ortodoxia e schemă pentru viața normală și ajutor dumnezeesc pentru viața normală, adecă dogmă și har dumnezeesc.

Dogmele ortodoxe nu sunt stabilite cu scopul de a interzice activitatea intelectuală a omului. Nici de a o îngusta până la strâmtoare. Ele desemnează un contur foarte larg; ele jalonează un drum de o lățime cât poate bătători o viață normală. Negativ vorbind, ele sunt câțiva stâlpi așezați, ca avertisment, pe lângă prăpastia care mărginește pe ambele laturi drumul larg cât un câmp cu margini abia vizibile, al vieții.

Se cere să te ții în interiorul lor, dacă vrei ca atât viața indeobște cât și cugetarea să poată înainta fără sfârșit și să nu ajungă la impas și la distrugere. Dar câmpul din interiorul lor, cu vastitatea lui și mai ales cu lungimea lui care merge în infinit, oferă fiecăruia ce și cât vrea pentru cercetare, pentru lucrare.

Dogma existenței lui Dumnezeu e un stâlp care ferește de prăpastia ateismului și a iresponsabilității morale care înghite iremediabil un neam când n'o evită. Dogma despre Dumnezeu unul în ființă dar întreit în persoană exprimă un postulat imperios al realității normale: cât mai deplină sinteză între personalism și comunitate, cu salvarea amândurora.

Dogma păcatului strămoșesc și a mântuirii de el prin suferința celei mai înalte Ființe, a Fiului lui Dumnezeu, ne ferește de increderea că răul, atât ca să existe cât și ca să înceteze să mai existe, depinde numai de noi și ne deschide o perspectivă cu mult mai justă de înțelegere a raporturilor normale dintre cele înalte și cele subalterne: nu de simplă stăpânire și supunere, ci de jertfă și iubire.

Dogma mântuirii în Biserică și prin taine nu face decât să prelungească ideea solidarismului cosmic și a necesității ajutorului dumnezeesc în scăparea de rău, în suișul spre perfecțiune.

Iar dogma permanentizării vieții personale și a răsplătirii în lumea viitoare exprimă postulatul moral cel mai universal și mai organic, concrescut în sufletul omenesc, acela al dreptății învingătoare totuși, odată și odată.

Sunt câteva principii care exprimă însăși fețele esențiale ale realității și virtualitățile ei normale. Sunt muchiile poliedrului care e viața: Dumnezeu și om, personalitate și comunitate, iubire și autoritate, toate acestea existând deplin și condiționându-se deplin, iar sistemul întreg turburat de prezența serioasă și misterioasă a răului, care nu poate fi învins numai de om și împotriva căruia arma cea mai eficace e jertfa, renunțarea la sine. Ele constituie legea care face posibilă și promovează spre tot mai multă normalitate viața omului și a societății. Ele formează ritmul spiritual care condiționează conservarea și dezvoltarea sănătoasă a vieții. Ortodoxia e ritmul deplin al vieții, e entelechia ei. Au fost și există și alte ritmuri spirituale de viață; unele au provocat chiar o puternică efervescență culturală și politică în societățile pe cari le-au animat. Dar efervescența aceasta a avut ceva găunos în ea și repede s'a epuizat. Popoarele respective au dispărut sau au decăzut degrabă. Ceeace a fost pozitiv în acele ritmuri de viață a promovat unele creații culturale și politice; dar lipsurile din acele ritmuri au dus repede la oboseală, la degenerare. Așa a fost cu diferitele culturi procreștine, pentru cari realitatea nu era un poliedru cu muchii cari se țin în echilibru reciproc, ci dădeau precădere exagerată uneia sau alteia din ele.

Așa este cu celelalte ritmuri creștine, catolicismul și protestantismul: ambele nescotesc una sau alta din fețele esențiale ale realității, exagerând altele. Catolicismul nu vede

varietatea eternă a neamurilor și reduce apreciabil chiar sensul și valoarea personalității. În el se manifestă aproape cu exclusivitate tendințele uniformizatoare, centralizatoare, autoritare; el e prea mult juridic și prea puțin duhovnicesc, prea multă poruncă omenască și prea puțin har dumnezeesc; el e solidarist în paguba personalismului. Protestantismul e situat în cealaltă extremă: e individualist și fără nicio credință în ajutorul dumnezeesc și în posibilitățile de îmbunătățire a vieții în lumea aceasta.

Orice viață care funcționează după aceste ritmuri defecte ajunge repede la turburări, la epuizare.

Ortodoxia este însă ritmul în care se exprimă însăși suflarea cea mai autentică a vieții totale, a vieții în dorire spre progresul prin care se vindecă răul care a rănit-o și prin care se înalță spre perfecțiunea care este adevărata ei stare de normalitate. Ortodoxia este entelexhia vieții, legea care o duce spre idealul cuprins virtual în real. Nu e locul aci să insist asupra realismului ortodoxiei, dar el i se desvăluie oricărei minți care judecă cu oarecare insistență asupra acestui obiect. Sfântul Maxim Mărturisitorul, un mare filosof antropolog creștin, zice odată: „Dacă suntem după chipul lui Dumnezeu, să devenim de fapt ai noștri și ai lui Dumnezeu“. (Migne, Patr. Graeca, vol. 90, col. 1189). Realitatea autentică din noi, nu cea accidentală, este imaginea dumnezească. Să urmăm regimul prescris de ortodoxie ca să ajungem la adevărata noastră realitate, care acum e pentru noi un ideal: să devenim noi înșine, ceea ce-i tot una cu imaginea dumnezească.

S'ar putea riposta: oricât de realist și de necesar este acest ritm, dar e totuși un element care ne îngustează libertatea noastră ca neam. Nu mai avem înaintea câmpul larg al tuturor posibilităților fără nici o îngrădire. Răspunsul e ușor de dat: niciun popor, niciun grup social n'a trăit fără un ritm oarecare de viață spirituală. Ceea ce este posibil câte unui individ, cu viața și așa limitată, nu e posibil unui neam care vrea să-și prelungească existența cât mai mult. Lipsa oricărui ritm etnic durabil înseamnă anarhie. Iar ritmul etnic cu oarecare durată constituie tradiția care aduce la unitate toată dezvoltarea unui popor.

Nu ne convine ritmul ortodox, trebuie să luăm altul, adică o altă religie. Întrebarea este însă: găsim undeva un ritm mai bun și nu cumva a format ritmul ortodox în poporul nostru anumite însușiri și dispoziții care fac acum parte integrantă din spiritualitatea lui specifică, nu cumva și-a imprimat ortodoxia pecetea adânc în firea românească? La prima întrebare am răspuns, pentru a doua s'ar cere o dezbateră mai în concret, având continuu sub privire spiritualitatea actuală a neamului nostru.

Noi vom încresta aici numai câteva observații, pentru că o conviețuire de două mii de ani ne dă dreptul la o convingere aproape aprioristă că sufletul românesc a fost frământat și răscopt în mustul ortodoxiei.

D. Rădulescu-Motru, vorbind continuu de necesitatea ca dezvoltarea noastră viitoare să țină seama de tradiție, în special de satul românesc cu credințele, obiceiurile, organizarea lui, nu găsește totuși, când vrea să spună în ce constă românismul, adică tradiția satului românesc, decât două note: „1. Țăranii liberi aveau proprietăți individuale și totuși în indiviziune pe neamuri. Vitele erau în proprietatea individuală, pășunea lor în proprietate de-a valma. Din punct de vedere economic, satul românesc ținea mijlocia între colectivismul slav și individualismul latin“. 2. „Din punct de vedere politic și cultural, organizația satului îngăduia o largă autonomie. Țăranii aveau administrația și justiția la ei în sat, chiar și organizarea armatei era în sat.“ Și contrazicându-se pentru a nu știu câta oară pe această temă adaugă: „deși biserica se mărginea la rolul de tradiție creștină, iar școala era redusă la experiența celor bătrâni și la bunul simț, cu toate acestea o producție culturală a existat. Ea trece și azi drept originală.“

Deci două lucruri vede d. Rădulescu-Motru specifice în românism: amestecul de individualism și colectivism și autonomismul satului. I-am putea spune că ideea pășunii comunale e luată dela Sași, iar lucrarea pământului în indiviziune se face numai în cazuri de necesitate, unde configurația terenului nu îngăduie rudelor o justă împărțire a lui și această lucrare se face cu destule neplăceri. Dar lăsăm acesta. Concedem cu există și a existat oarecare amestec de individualism și colectivism în sat, precum și mult autonomism. Dar nu cred că în acestea a stat sau stă specificul românismului: acestea se găsesc și s'au găsit mai mult sau mai puțin dezvoltate și la alte popoare. În loc să fi pus accentul pe acestea, făcea mai bine d. Rădulescu-Motru să-l pună pe acea producție culturală, pe care o reduce la un simplu derivat al autonomismului. În producția culturală a satului, în credințele și concepțiile lui morale, ar fi găsit mai degrabă ideile și tendințele cari constituiesc spiritualitatea românismului. Ar fi văzut cât de mult e influențată această „producție foarte originală“ de ortodoxie. Autonomismul nu e de altfel o determinare de cuprins, ci una pur formală. El nu poate fi în sine un ideal nici pentru viitor. Autonomie închinată cărei spiritualități? Cheia ne-o poate da cuprinsul cultural original al vieții sătești.

Să facem aci puțină analiză a obiceiurilor, a manifestărilor sufletești și sociale ale satului.

Dar mai întâi câteva considerații asupra raportului dintre ortodoxia în sine — ca dogmă și cult — și totalitatea vieții omenești. Am spus că dogmele se rezumă în câteva idei fundamentale. Cultul ocupă iarăși destul de puțin în totalitatea manifestărilor vieții. Nimeni nu poate să-și reducă cunoștințele, preocupările, manifestările, la atâta cât oferă ortodoxia, pentru a fi din ce în ce mai vast. Ortodoxia nu te învață ce se află în pământ, sub pământ și în spațiile astronomice. Tot ce ne desvăluie științele naturale și ce ne mai pot desvălui în viitor, nu poate fi dedus din dogma ortodoxă. Chiar în domeniul sufletesc, social, juridic, știința are un domeniu întins, despre care ortodoxia nu ne dă decât câteva idei fundamentale, schematice, cari s'au dovedit încă juste. Ortodoxia nu învață pe om cu ce unelte se lucrează mai bine pământul și nu spune nimic despre tehnica organizării în mare sau în mic a producției de orice fel și a desfacerii. Ea nu-l învață pe om jocuri și melodii, cioplitul uneltelor și încrestatul lor artistic. Ortodoxia nu dă talente și aptitudini. Filosofia însăși are adâncuri pe cari niciodată nu le va epuiza. Ortodoxia nu numai că nu îi împușnează problemele, ci i le înmulțește și-i dă perspective pe cari ateismul sau o altă religie nu le poate da. Problema divină, problema personalității, afirmate doar în ortodoxie, stau deschise ca niște găuri fără fund; se pot construi în privința lor și a celorlalte probleme sisteme filosofice nenumărate și progresul cugetării filosofice are înainte drum fără sfârșit. În politică, în cultură, în artă, ortodoxia permite o „modernizare“ perpetuă, d. Rădulescu-Motru poate să nu fie îngrijat. Tot acest vast teren de viață depinde de solul pe care e așezat un popor, și de sângele lui. În cadrul ortodoxiei pot exista popoare cu preocupări, însușiri, cu politică, artă și cugetare originale. Ortodoxia e ritmul, e măsura, nu melodia vieții însăși. Si câte melodii nu pot exista pe aceeași măsură!

Dar oricât de vast ar fi cuprinsul vieții care nu e dogmă ortodoxă și oricât de elastică ar fi relația între ortodoxie și cuprinsul economic, politic, cultural, artistic al vieții unui popor, totuși o relație există. Cele câteva idei cardinale ortodoxe sunt prezente ca o axă în viața mai simplă, sau mai progresată a unui popor. Acele idei au devenit spirit din spiritul aceluia popor. Ele nu pot fi scoase din viața lui, fără ca să urmeze haosul spiritual. Din razele pe cari le aruncă ele peste întreg cuprinsul vieții unui popor și din natura aceluia cuprins se naște o sinteză spirituală specifică.

* * *

De sigur e greu de definit matematic și indiscutabil specificul din sufletul și din manifestările românismului. El se poate intui, dar expresia îndată îl trădează pentru că îngroașe. E un domeniu de nuanțe, de imponderabile, de împletituri extrem de fine. Dispoziții similare la mai multe popoare, se deosebesc printr'o nuanță greu de prins în cuvinte.

O notă specifică a sufletului românesc și a manifestărilor lui artistice, unanim remarcată, e simțirea unei legături mistice cu natura animală și vegetală. „Miorița“ e numai un exemplu în această privință, cel mai frumos. Românul e frate cu codrul, se spovedește pasărilor, mângâie boul din tânjeală, se dă în seama căluțului. Porumbul plivit de buruiană râde de bucurie, mărul necurățit se roagă de fata bărbată să-l curețe. În povești, în doine, în viața de toate zilele, românul pune umanitate în raporturile sale cu vitele și cu natura. Nu-și grijește vita ca neamțul, dar legătura lui cu ea e mai umană, mai adâncă. Neamțul o grijește din utilitarism și dintr'un anumit spirit de disciplină pe care îl duce și în gospodărie. Românul n'o grijește, din motivul din care nu-și grijește totdeauna și copiii; din necaz, din lipsă, din absența efortului susținut. Dar plânge cu ea și-o desmeardă. Se desvâlue aci o direcție în care prin educație se poate face enorm în economie.

Ce să spunem de legătura cu pământul? Românul, așa de îngăduitor în alte privințe, face moarte de om și se judecă o viață întreagă pentru o brazdă.

Legătura aceasta mistică cu lumea extraomenească este o influență a ortodoxiei. Catolicismul și protestantismul știu numai de o mântuire a omului, printr'un act juridic de achitare din partea lui Dumnezeu; ortodoxia consideră tot universul gemând în întineric și în rău împreună cu omul și întreg ridicându-se prin iubirea dumnezească la starea de frumusețe primordială. E vorba de o schimbare ontologică a universului prin puteri adânci dumnezești, nu de modificarea unei relații juridice care privește numai pe om și se face printr'o simplă declarație a lui Dumnezeu. La baza imanent-transcendentă a universului stă puterea dumnezească, care-l susține; universul nu e numai materie, adică combinație a nimicului; nimicul e ceva, e materie, prin forță dumnezească. Preotul ortodox stropește curtea, vitele, lanurile cu apă sfințită și pentru toate sunt rugăciuni în Moltveinic.

Fiecare om are în seama lui și o parte de natură, pe care are s'o ridice împreună cu sine spre Dumnezeu, lucrând-o, înfrumusețând-o, gospodărind-o cu vrednicie și înțelepciune. E păcat să lași pământul nelucrat, e păcat să-l lucrezi de mântuială.

Anticipăm aci o observație asupra căreia vom reveni în altă legătură de idei. Românul are două pasiuni mari: apărarea pământului și a credinței,

Originală este comportarea românului în raporturile dintre individ și societate. Sunt neamuri cu înclinații spre colectivism și sunt neamuri de un exagerat individualism. Românul rezolvă problema într'un mod unic, singurul corespunzător tendințelor adânci ale realității. El e foarte personal, dar în același timp foarte sociabil, foarte comunicativ. Individualismul românesc nu e ca cel nemțesc. Sasul e egoist și singuratic; își închide gospodăria cu ziduri chinezești și plănuește veșnic închis în sine; trece pe lângă om ursuz, fără să dea binețe, fără să răspundă la salut. Românul nu poate suporta singurătatea, el și-o plânge în doină. Omul singur e o anomalie între Români. Fiecare trebuie să se căsătorească; să nu caute colțurile singuratice, să nu fugă din lume dacă nu vrea să fie socotit cam într'o ureche. Gospodăria Românului e deschisă vederii oricui, e așezată chiar pe deal ca să poată fi văzută mai de departe și să poată vedea gospodarul mai departe. Românul se sfătuește cu mai mulți și peste tot e cunoscut ca un om care n'are secrete. Românul e familiar, cum se zice; el transformă toată lumea într'o vastă familie.

Dar în acelaș timp Românul e foarte personalist. El vrea să se remarce totdeauna, să fie mai mult decât ceilalți, să se ia act de existența lui. Cât de individualizat e neamul, în societate persoana lui se șterge. El așa se simte bine; să nu mai existe ca persoană, ci să se cufunde în massa cu mișcări uniforme, militariste, disciplinate. Românul prețuește societatea pentru plusul ce-l adaugă personalității sale; el vrea să aibă în societate un rol propriu, deosebit de al celorlalți, el vrea să facă anumite observații cari să pună în lumină inteligența lui, vrea să spună o vorbă de duh și să cânte ceva propriu, dar și să facă un lucru propriu, pentru a i se vedea destoinicia și vrednicia. El se simte bine în grup numai dacă grupul îi oferă condițiile unei creșteri a conștiinței personale. Râsul care-i face ecou glumei sale, aprobările, recunoașterile valorii sale și peste tot fluidul de înfrățire care scaldă grupul, îi dă fiecăruia experiența unei creșteri a vitalității și a conștiinței. Persoana crește cu spiritul, descopere, se dezvoltă tocmai în mediul antrenant al grupului. Astfel comunitatea nu e considerată stând în opoziție cu persoana, ci ca un mediu favorabil ei. Dar comunitatea e altfel concepută în românism, decât la nemți bunăoară sau la comuniști. Ea nu e tăvălug care uniformizează și mașinalizează, reducându-i pe toți la aceeași funcțiune, ci trup cu mădulare și funcțiuni deosebite după imaginea Sf. Apostol Pavel. Șezătoarea românească e mult grăitoare în acest sens. Românul concepe societatea după asemănarea Bisericii. Concepția ortodoxă despre Biserică s'a filtrat, pe căi nu așa de greu de determinat, în spiritul românesc.

La popoarele din Apus e altă mentalitate. Papismul a centralizat toate funcțiunile Bisericii la papa și în legătura cu acesta tendințele de uniformizare s'au făcut tot mai simțite. Personalismul a fost tot mai mult desaprobat. Mai ales în chestiune de cugetare și de organizare bisericească. De aci se explică multe fețe ale Apusului. Comunitatea e concepută acolo ca opusă personalității și de multe ori repudiată. Așa s'a născut protestantismul individualist. Dar concepția aceasta despre comunitate intrase adânc în sângele neamurilor. De aceea Germanii, oricât de individualiști sunt în chestiunile religioase și intime personale, îndată ce vreau să facă ceva pentru obște și recurg în acest scop la foloasele grupării, se uniformizează, se militarizează, se despersonalizează. Extremele se întâlnesc ușor. Oricât de individualiști sunt Nemții, nu le-ar fi prea greu de suportat un regim comunist. Ideea de comunitate care e așa de la modă azi în filosofia și politica germană e mai aproape de comunism ca de personalism. Altceva s'a petrecut cu popoarele rămase fidele catolicismului: oprite a se valida personal în domeniul intelectual mai înalt și îndrumate pe alvia cucerniciei de sentiment și faptă—faptă care să intreacă pe cele comune, care s'aducă un supramerit, căci aceasta e o dogmă de frunte a catolicismului —, ele s'au manifestat pe terenul creațiilor sentimentale și se remarcă prin pasiunea pentru aventură, care când cuprinde cercuri mai largi, ca orice pasiune, despersonalizează. Și aci e o deosebire radicală între neamul nostru și celelalte popoare latine, care nu cred că-și poate avea explicația decât în deosebirea de confesiune. Românul e tot ce poate fi mai refractar aventurii. Ca să te poți antrena într'o acțiune de aventură trebuie să te poți entuziasma ușor pentru un scop care contemplat lucid vezi că e irealizabil sau nu merită prea multă pasiune. Și mai e necesar pentru aceasta un optimism ușuratec: credința că odată înfăptuită acțiunea la care pornești, dispăre dacă nu tot răul din lume, dar cu siguranță cea mai mare parte din el. Catolicismul a provocat acest optimism, prin tot spiritul său. Pentru catolicism răul nu e o realitate profundă. Natura omenească nu s'a alterat prin păcatul original și nu are să încerce nici o transformare prin mântuirea care e doar un act juridic de achitare din partea lui Dumnezeu. Catolicismul e atât de optimist, încât susține în credincioși ambiția că pot face mai mult bine decât le trebuie, că pot trece ușor dincolo de starea de desăvârșire, de împlinire ideală.

Transpusă ambiția aceasta pe plan social, utopia e gata. În popoarele latine utopia trezește ușor entuziasm. Românul biciuiește cu satira lui orice entuziasm dedicat utopiei și orice pornire aventuroasă. Francezii au avut mulți doctrinari utopiști și poporul întreg s'a antrenat în sângeroasa aventură a revoluției pentru cele trei himere. Românii n'ar fi putut-o face. Spaniolii luptă cu taurii și-și găsesc expresia în Don Quichotte, care n'ar putea fi aflat pe pământul românesc. Astăzi pasiunea lor pentru aventură se validează așa de tragic pe teren politic.

La noi „marile principii“ ale revoluției franceze, ca și toată utopia democrată, n'au fost luate de nimeni în serios. Cei cari au afectat mai mult sinceritatea față de ele, n'au reușit să fie decât Cațavenci. Vorbește toată lumea, într'o conspirație generală, de ele, dar niciunul nu ia pe celălalt în serios. Și așa se întâmplă cu orice utopie. Se înecă la noi într'un discredit categoric, fie că e luat susținătorul ei în mod manifest în răs, fie că se afectează doar față de ea o credință și un respect care în fond — e clar pentru toți — lipsește.

Se fac revoluții mai în toate țările, iar poporul nostru aproape de focarul bolșevic și ajătat cu o furie sălbatecă de o demagogie care și-a ieșit demult din răbdare, stă liniștit: i-ascultă pe toți, se duce acasă și-i compătimește pe toți. De câte ori ar fi trebuit să facă acest neam revoluție dacă s'ar fi luat după noi, după intelectualii, cari ne aprindem la orice discurs și credem în sinceritatea fiecărui orator care plânge de grija țării. Unii spun că însușirea aceasta e un minus, un scepticism, o lipsă de generozitate, un semn de bătrânețe și poporul nostru nu va putea realiza niciodată nimic mare. Realitatea e alta. Poporul nostru nu e sceptic, ci realist: are o judecată lucidă și un calm pe care nu și-l pierde ușor. El întuește just până unde poate fi modificată realitatea profundă a răului și știe că el nu poate fi învins deplin în lumea aceasta. Desăvârșirea e o țintă situată la o distanță morală neajunsă în lumea aceasta. Impotriva răului nu se poate lupta eficace decât prin renunțarea la sine, prin jertfă, printr'o asceză susținută zi de zi în persoana proprie; răul nu e învins durabil prin rău, ci doar momentan; răul poate fi învins numai prin binele din tine, care nu se înstăpânește însă în tine printr'o singură svăcnire de eroism, ci printr'un efort susținut zi de zi. Românul nu crede în bunătatea exagerată a oratorului, pentru că știe ce greu se poate dobândi bunătatea. El știe că nu poate fi pogorit răul pe pământ prin câteva legi și de aceea nu se entuziasmează de atâtea discursuri utopice și deci nesincere când vin dela alți români. El știe că idealurile sociale, atât de strâns dependente de cele morale, nu se realizează atât de ușor, ci prin îndelungate eforturi. Românul numai pe călugări îi ia în serios în eforturile lor spre idealul moral.

Utopiste sunt popoarele latine sub influența catolicismului, utopiste sunt popoarele în cari sectele și raționalismul au ajuns la dominanță. Sectele cred că Dumnezeu e singur activ în om și în lume, dacă omul crede numai în El, iar raționaliștii și ateii, neștiind de rău și de Dumnezeu, sunt convinși de atotputernicia rațiunii omenești.

Toți acești indivizi și toate aceste popoare deplasează împărăția cerului pe pământ. Nu mai au deci la ce crede în lumea viitoare. Confuzia aceasta de planuri au făcut-o și ortodocșii ruși, pregătind astfel sufletul poporului pentru eshatologismul marxist. Ortodoxia nu ajunsese să pătrundă până la adâncimi sufletul rusesc. Rușii s'au încreștinat târziu și multe veacuri dominația mongolă a favorizat o eflorescență abundentă de superstiții.

Poporul cel mai pătruns de spiritualitatea ortodoxă se dovedește cel român. El s'a născut creștin. El n'are la bază o altă structură religioasă care s'o turbure pe cea ortodoxă.

Poporul român se dovedește astfel ca ținând net despărțite cele două planuri de viață: pe cel pământesc și pe cel ceresc. În conștiința lui e deci mai trează ca la oricare altul credința în viața viitoare.

E un rău sau e un bine absența utopismului și a spiritului de aventură din poporul nostru? Oricum ar fi, e o fatalitate și în ea stă una din trăsăturile originalității noastre, iar omul politic să caute s'o valorifice nu să ne înghesue pe drumuri străine. Dar eu cred că nu e un rău, ci e un bine. Pasiunea de aventură poate aduce anumite străluciri în viața unui popor, dar fără durată. Căderea de pe urma descurajării și a epuizării îi poate fi fatală. Noi n'avem pasiunea de aventură a latinului, nici tendințele de dominație ale germanului, care rumegă în singurătatea lui planuri de cucerire, dar n'avem nici riscurile și căderile lor inevitabile. Noi avem o altă forță cu mult mai puternică, prin care putem deveni popor mare și putem înscrie pagini multe de strălucită cultură spirituală: natalitatea ridicată pentru că suntem un popor credincios, farmecul firii noastre care asimilează orice neam și ortodoxia care, dacă vom păstra-o cu toate îndemnul și inspirațiile ei morale și spirituale, ne poate asigura o existență îndelungată și o propășire neturburată.

Am spus că noi n'avem decât două pasiuni: pământul și credința. Pentru acestea orice sat face revoluție și a făcut și în trecut. Unirea unei părți din români cu Roma n'a reușit să fie decât o manifestare. Cu aceste pasiuni să calculeze politica noastră, nu cu utopii de import.

În legătură cu absența utopismului din poporul nostru, putem remarca în sfârșit trăsătura cea mai cuprinzătoare și mai definitivă a lui: armonia. Ea e un echilibru minunat al însușirilor, al raporturilor lui cu lumea. E un alt nume pentru simțul just al realului. Românul nu e un sentimental exagerat ca meridionalul sau ca rusul, dar nici un scor-monitor în tainele vieții ca germanul. Orice exagerare, orice excentricism e pentru român o disarmonie care nu scapă de privirea lui fină și de ironia lui. Sentimentul și cugetarea se țin reciproc în frână. Nu putem spune că aceasta este superficialitate. Dar se ferește de a merge cu cugetarea dincolo de marginile clarității. Românul își dă seamă de lumea de mistere ce ne înconjoară; el are fiorul misterului, dar așază peste el o surdina discretă. Nu-ți prinde mîntea cu nimicurile firii. „Nu cerceta aceste legi, căci ești nebun de le n'țelegi“. Ortodoxia propovăduiește credința, rezultatele cugetării sunt totdeauna ceva nesigur. Numai protestantismul și sectarismul cred că pot disolva credința în înțelegere.

Am vorbit de armonia românească în ce privește raporturile între individ și societate și din cele de până acum reese echilibrul în care se țin pentru spiritualitatea românească activitatea lui Dumnezeu și a omului. Protestantismul calvin și sectar și uneori și cel luteran strică acest echilibru în favoarea lui Dumnezeu, crezând pe om purtat de forțe supra sau sub omenești și căzând în profetisme și mesianisme bolnăvicioase. Catolicismul am văzut că strică acest echilibru în favorul omului și am văzut cu ce efecte.

Niciun neam nu prinde atât de repede devierile dela armonie: umflările într'o direcțiune sau alta. Și nimic nu biciue românul mai mult ca defectele de armonie. Orice patetism este pentru român disgrațios.

Arta lui e armonie. În muzică jalea e filtrată cu discreție, nu se revarsă în umflăturile exagerate ale cântecului de jale rusesc. Doina e un cântec de jale de o rară distincție. În joc românul își manifestă exuberanța cu anumite rețineri. Nu se tăvăleşte pe jos ca rusul, nu sare diform ca tirolezul. Armonia e tot una cu esteticul. Românul nu uită de estetic nici în momentele de exuberanță sau de mare durere.

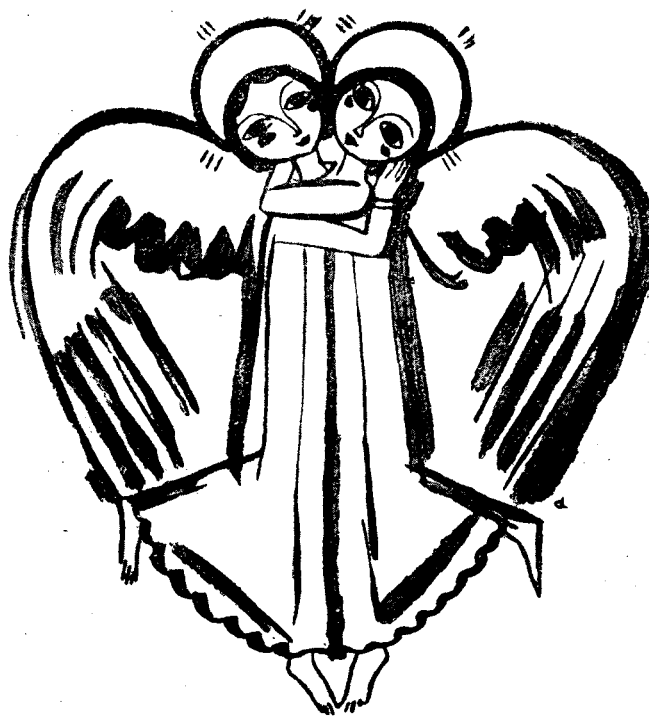
Tăietura vestmintelor sale, combinația culorilor, natura desenelor e tot ce poate fi mai departe de ceea ce e podoabă grosolană. Grația și sobrietatea se întâlnesc într'o admirabilă sinteză în arta românească.

În cusătură și în creștături în lemn se ține în linia dreaptă, sobră, care exprimă discret, sublimat, sentimentele. Se ferește de linia curbă, care ușor degenerază în umflătură și vulgar. Icoana bizantină, cu linii drepte, expresii ale purității, în care nu se insinuiază

nici meritul nici păcatul, l-au învățat pe român ce este discreția. Românul știe în arta lui un lucru pe care numai un aristocrat îl știe: ce trebuie să omită. Apusul nesincer, cu icoanele călugărașilor înclinați de prea multă smerenie și cu fața gras onctuoasă de prea mare fericire divină, icoanele cu inimile penibil etalate, se înțelege că au influențat într'o direcție total opusă.

S'ar putea urmări încă mult trăsăturile originalității românești și s'ar vedea cum se încorporează în ele ritmul realității în tendință spre idealul ei, care este ortodoxia.

Dar și din aceste puține considerații se poate vedea destul de bine perspectiva care se deschide în spre viitor neamului nostru: el este chemat să realizeze o cultură de un clasicism original, care ar putea să nu fie încercată de nicio turburare serioasă din lăuntru și să nu se epuizeze niciodată. Dar ca această chemare să se realizeze, trebuie să nu ne forțăm a ieși din originalitatea noastră, care este legată de ortodoxie, și a umbla după idealuri de import.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E SPAȚIUL MIORITIC

Despre Lucian Blaga nu se poate scrie decât cu peniță infierbântată. El este o apariție de lumină albă care-și pălpăie flacăra peste adâncul realităților românești. Căci Lucian Blaga este un gânditor român, nu numai prin sânge, dar chiar prin structura și sensul filosofiei lui. Ne referim în deosebi la ultimele două volume apărute: *Orizont și Stil și Spațiul Mioritic*.

Dar nu numai atât. În veacul acesta zvântat de vânturi seci, când totul se 'ndoae și crapă ca sub pârjol de secetă, când se părea că intrăm într'o zonă istorică de efort steril și zădarnic pe plan cultural, zărfle au fost punctate de câteva spații care ne-au mântuit dela grea cumpănă. Atât în poezie cât și 'n filosofie, Lucian Blaga are lot greu în această privință. Ne interesează acum filosoful, deși ne ispitește tot atât de mult și poetul.

Noi avem o filosofie a noastră, de factură populară, care așteaptă să fie desgropată. O filosofie încă academică a noastră n'avem, sau mai precis, n'am avut. Toate încercările de până acum s'au consumat în sfera ca mască streină care le-a frânt total caracterul românesc. Scapă de sub cleștele acestei vitregii foarte puțin din ceea ce au gândit filosofi noștri. Aproape că nici n'ai ce alege din ei. Și asta nu pentru că n'am fi avut capete creatoare pe acest plan. Ci doar pentru simplul și stupidul motiv că ne-am disprețuit cu tâmpă încăpățănare realitățile naționale. N'am acordat niciodată atât prestigiu acestor realități încât să fie demne de atenția noastră filosofică. Veși spune poate că filosofia flutură pe deasupra realităților naționale. Nu întotdeauna. Și ca probă iată *Spațiul Mioritic*.

În volumul anterior acestuia, *Orizont și Stil*, care-i întâiul din trilogia culturii, autorul stabilește determinantele stilistice ale culturii unui popor, *matca stilistică*, cum o numește, iar în *Spațiul Mioritic* umple această *matcă*, adăogându-i și alte făgașe, cu material documentar. Grija permanentă a autorului este de-a sublinia cât mai apăsat — sub unghiul stilului — cultura românească. Matca noastră stilistică o numește Lucian Blaga „spațiul mioritic“. Aceste două cuvinte, de adâncă și vastă rezonanță poetică,

închid în ele mai multe decât pot spune la o primă și simplă prezumție. Filosofia culturii s'a oprit până acum îndelung la ceea ce s'a numit „sentimentul spațiului“ ca determinant specific al unei culturi oarecare. Culegea însă, în acest sentiment al spațiului, doar peisagiul. Lucian Blaga dă rădăcinile unei culturi zvăcnesc mult mai adânc și adesea neglișând peisajul ambiant. El smulge spațiului virtuți cu rost organic în structura unei culturi. Iată de pildă cultura românească. Ce-avem noi mai al nostru decât doina? Ei bine, stăruie în doină caracterul ondulat al pământului, plaiul, alternanța caldă deal-vale, care se simte aproape în toată poezia noastră populară, se aude pe spărturile fluierului. Pe acest ecou ondulat peisagiul se brodează ca o podobă care se poate scutura fără nici o pagubă.

Pe plaiu, în legănarea spațiului mioritic, românul a fost totdeauna *ortodox*. Iată un prilej de vizionară speculație! În acest punct Lucian Blaga scrie despre „Spiritalități bipolare“ vorbind despre cele trei confesiuni creștine și se oprește stăruitor asupra ortodoxiei. În decurs de veacuri creștinismul a suferit unele adaptări pe care autorul le analizează sub unghiul catolic, protestant, ortodox. Stabilește întâiu bipolaritatea spiritalității creștine între aceste două limite: transcendență-vremelnicie. Vremelnicia e absorbită 'n transcendență și imprimă spiritalității creștine un caracter corespunzător. Așa de pildă catolicul se zbate între transcendență și autoritate și dă astfel spiritalității lui un caracter juridic. Protestantul își duce rostul între transcendență și libertate, fapt care-a dus la știutele consecințe istorice. Iar ortodoxul se frânge deopotrivă sub transcendență și sub „categoriile organismului“. „Tot ce e organic e înălțat în ortodoxie la rangul unui al doilea pol al vieții spirituale. Categoriile organicului deși aparțin vremelnice, sunt oarecum echivalente lumii de dincolo“. (p. 43). Aceste rădăcini, aș zice pământene, în raport cu transcendentul se ramifică multiplu în viața popoarelor cuprinse în vârtejul, mai nestăpănit sau mai domol, al celor trei confesiuni. Astfel concepția despre biserică și națiune se

rotunjește în cadrul celor trei confesiuni conform asimilării *vremelniceii* în transcendent. În lumea catolică naștinea, bunăoară, are un caracter, *mai mult* juridic; în lumea protestantă are un caracter de libertate exaltată, iar în răsăritul ortodox, aceeași naștine „e un organism și ca atare afirmată cu accentul de care se bucură în atmosfera ortodoxă toate categoriile organicului“ (p. 36). Să nu pierdem din vedere și *formele de graiuri* încheiate în cuprinsul celor trei confesiuni. Este vorba de graiurile, de limbile literare. Acolo unde *vremelnicul s'au dat* transcendentului sub altă stea decât cea a organicului, formele de limbă literare au cunoscut o varietate aproape babilonică. În această privință autorul ne servește exemple concludente începând de la dialectele franceze și până la efortul absurd de a se confecționa limbă artificiale. În ortodoxie acest mozaic lingvistic nici n'a mișt măcar. Dece? Răspunde însuși Lucian Blaga: „Popoarele din răsăritul european nu sunt deloc orientate spre inițiativa individuală și spre categoriile libertății, ci spre lumea organicului. Cu aceasta se creează în răsărit o atmosferă particulară, în care multe lucruri sunt altfel văzute și tratate decât în apus. Intre altele *limba*. Limba aci în răsărit, nu e privită ca un simplu material disponibil, asupra căruia să se poată aplica inițiativa individuală: aci limba e priyită ca un organism viu și supraindividual, ca un organism mai larg în care *insul se integrează cu firească evlavie*. Atitudinea de evlavie a insului față de graiu, permite de fapt o dezvoltare a limbii ca organism vast și relativ unitar, după legea ei anonimă, dar nu după îndrumări și capricii individuale...” (p. 60). Tot așa și cu creațiile de ordin cultural, cultura în genere, concepțiile despre salvare etc. Am amintit iată, despre salvare, despre mântuire. Ne-am interzis voit de-a face reflexii dincolo de conținutul strict al lucrării de care ne ocupăm. Ne îngăduim totuși să ne abatem un pic în acest punct. Lucian Blaga constată cu magistrală intuiție o stare de fapt când afirmă că în catolicism mântuirea este încadrată în bisericii ca organizație de *autoritate* sacră, în protestantism este o chestie de ordin individual, iar ortodoxului apărându-i omenirea ca „un vast organism“ mântuirea se rezolvă numai în cuprinsul lui și solidar cu el. Credem necesară o adâncire a acestei probleme, pe care gânditorul Blaga o ocolește, poate fără să fi vrut. Orientarea sociologică a confesiunilor ține de concepția lor despre antropologia creștină. Catolicismul consideră natura umană total pervertită și ca atare incapabilă de eforturi personale înspre mântuire. În consecință catolicul se lasă cu totul în voia grației depozitată în biserică. Protestantul crede dimpotrivă că natura umană e întregă în virtuțile ei, prin urmare în stare să se salte singură pe piscul Taborului. Ortodoxia a rămas pe poziția inițială a creștinismului, din care s'au rupt rebele celelalte

două confesiuni. Și anume, ea crede că omul nu-i nici atât de pervertit încât să nu mai fie capabil de niciun efort personal de eliberare din păcat dar nici atât de pur și întreg în puterile sale încât să se poată dispensa de sprijinul permanent al harului. Explicabil deci, de ce lumea ortodoxă se simte ortodoxă, se simte organic solidară în eforturile ei spirituale, concentrate toate sub sacra iubire a lui Dumnezeu, ca sub o boltă de lumină creștină. Aceste scurte considerații n'au nici un dar...

După ce stăruie îndeajuns asupra *vremelniceii*, marele nostru filosof își ridică ochii spre celălalt pol al spiritualității creștine: transcendentul. Și într'un capitol, *Transcendentul care coboară*, urmat de altele, categoriile *organicului* ortodox, condiționează poziția de pasăre însetată cu ciocul deschis înspre razele Duhului Sfânt, a omului ortodox. Pentru că nu la fel e conceput transcendentul în toate confesiunile. Și asta nu numai sub unghiu dogmatic, ci și pe „temeiuri stilistice“. Acest temeiul stilistic însă se sprijină pe-o concepție deosebită despre „grație“, care în ortodoxie se reduce la următoarea corelație: generozitate divină — consimțământ uman. Integrat acestei vii realități, răsăriteanul și-a modelat, stilistic ființa în curs de două milenii. În egală măsură, integrați altor concepții despre grație, catolicul și protestantul și-au creat alte făgașe stilistice sub acest unghiu. Supus unei metode căreia vrea să-i rămână credincios până la sfârșit, gânditorul Blaga constată și atât. Nu vrea să sape până acolo unde izvorul gălăie, ci doar fi admiră șipotul printre stânci și brazi.

Considerând răsunetul înfundat al transcendentului ca o determinantă stilistică de forță majoră, putând fi numită și „metafizică latentă“, Lucian Blaga o urmărește cu îndemănare uimitoare în cele trei stiluri ale arhitecturii creștine de dimensiuni prime: roman, gotic și bizantin. Nu putem stăruii îndeajuns asupra nici unei probleme de aci, căci vrem numai să subliniem, deocamdată, această lucrare înșiptă în câmpul filosofiei noastre ca piatra în răzor. De aceea dăm și aici cuvântul autorului: „Omul bizantin are despre transcendență și lumea concretă viziunea sau sentimentul că transcendența coboară de sus în jos, putându-se face vizibilă. Omul gotic are viziunea sau sentimentul că el însuși se înalță, de jos în sus, crescând întru transcendență. Omul roman e stăpânit mai curând de sentimentul că se găsește în marginea transcendenței, și în consecință de sentimentul că nu-i rămâne decât să se organizeze în slujba transcendenței, oarecum orizontal și paralel cu ea. Catedralele bizantine, bazilicile romane, și domurile gotice sunt întru chiparea arhitecturală a acestor metafizici divers simțite, după timpuri și locuri“. (pag. 90). Un pas mai departe, pe acest plan, întâlnește autorul *concepția sofianică* în cadrul ortodoxiei, pe care n'o judecă sub raport doctrinar, ci doar o subliniază ca determinantă stă-

listică. „Sofianicul este în esență acest sentiment difuz, dar fundamental, al omului ortodox, că *transcendentul coboară, revelându-se din proprie inițiativă și că omul și spațiul acestei lumi vremelnice pot deveni vas al acelei transcendențe*. Pornind de aci, vom numi „sofianică“ orice creație spirituală, fie artistică, fie de natură filosofică, ce dă expresie unui atare sentiment, sau orice preocupare etică, ce e condusă de un asemenea sentiment“ (pag. 105). Din pragul acestei definiții cu brațe deschise cosmic asupra lumii, Lucian Blaga răscolește îndeosebi literatura noastră populară, lăsând drum larg urmașilor... *perspectiva sofianică!* Pornind apoi dela certitudinea că în cadrul culturii populare românești „determinantele stilistice ale ortodoxiei au găsit o înflorire și

dincolo de ceea ce este dogmatic și canonic fixat“, vizionarul Blaga, în capitole ca: *Despre asimilare, Pitoresc și revelație, Duh și ornamentică*, și în celelalte, face operă de aprigă apologie ortodoxă. Anume demonstrează cu virtuți de magistru, că climatul ortodox e mult prielnic unei dezvoltări organice a culturii, față de oricare alt climat, și că matca stilistică românească, care-i structural ortodoxă, cuprinde în complexul ei latențe care „ne îndreptășesc la afirmațiunea că avem un înalt *potențial cultural*“. *Spațiul mioritic* a apărut într-o vreme când câteva condee, obscure dar colțoase, încercau să documenteze exact contrariul, că adică ortodoxia ar fi un climat paralizant pentru orice efort.

NIȚĂ MIHAI

CĂTRE O NOUĂ CUNOAȘTERE A OMULUI

Imprejurările vitrige ale vieții l-au întors pe om dela cunoașterea structurii sale interioare, fizice și sufletești, silindu-l să adâncească mai degrabă alcătuirea lumii exterioare pe care o avea zilnic în față. Lupta pentru existență încordată în combaterea fiarelor și a celorlalți oameni, în apărarea crâncenă împotriva intemperțiilor și a catastrofelor naturale, nu l-au dat răgazul unei întoarceri către sine. Inteligența lui s'a risipit în fabricarea armelor, a hainelor, a uneltelor, în inventarea mijloacelor de a cultiva pământul, de a pluti pe apă, în sfârșit de a trăi în afara sferei de existență a animalelor. Iar mai târziu l-a pasionat mai mult nepătrunsul cerului, tainele cosmosului îndepărtat, decât alcătuirea apropiată a trupului și a spiritului său. Știința s'a dezvoltat deci către lumea exterioară unde însăși curiozitatea omului o împingea. Iată de ce prăpastia care separă astăzi fizica și chimia de psihologie și sociologie este imensă, înfățișând împede rapidă aderență a cunoașterii omenești la simplu și concret. S'a ajuns astfel la *civilizația* care oferă miraculoase procedee de investigație în exterior și minime resurse de sondare a omului însuși, privit ca entitate psiho-fiziologică. Chiar medicina, despre care s'a spus cu înțepătoare ironie, că a rămas pe treapta epocii lui Hypocrat, a reușit să ajungă la o atât de superficială cunoaștere a corpului omenesc, încât prevenind uneori boala, nu poate foarte dese ori să o distrugă. Iar maladiile mentale, așa de străine oricărei analize organice, au rămas încă o poartă ferecată. Ceea ce înseamnă că progresul civilizației noastre e mai ales sborul către comoditate, efort facil de satisfacere a unor poște degenerate. Speranțele uriașe care s'au pus în ea se prăbușesc catastrofic astăzi când e evident că n'a putut să crească oameni destul de inteligenți și curajoși pentru a o conduce în împasul primejdios prin care trece. Instituțiile civilizației moderne se dezvoltă în virtutea unei mișcări inițiale, suficientă

pentru a o azvârli în fazele progresului, însă oamenii se dovedesc azi mai mult ca oricând, incapabili de a le dirija. Iată drama incertitudinii în care plutim, desorientați de vigoarea acestui puhoi care se mișcă dincolo de voința noastră.

Cauza răului? „Slăbiciunea intelectuală și morală a conducătorilor“ răspunde d-rul Alexis Carrel în cartea sa „L'homme, cet inconnu“. Prezentarea acestei lucrări de țipătoare actualitate, face obiectul cronicei de față.

D-rul Carrel acuză civilizația de a fi nesocotit individul în folosul masei. Mediocritatea adaptată nivelului de preferință comun, în care s'au scufundat pe rând toate năzuințele spre înalt ale spiritului, a prilejuit formarea unui tip omenesc standard care e într'adevăr o ființă umană, însă foarte puțin un individ. Ceea ce explică lipsa șefului în alcătuirea socială modernă și atrage desorientarea definitivă. Individualismul este o condiție a personalității. Dispariția individului a târît după sine diformarea până la anulare a personalității, ca o urmare firească a democratismului egalitar, care ucigând elita, minează însăși civilizația. Democrația a înălțat standardul egalității, însă cum aceasta nu era posibilă prin ridicarea celor inferiori la nivelul minorității superioare, singurul mijloc de a o realiza, a fost coborîrea tuturor la acelaș scăzut nivel. Astfel personalitatea s'a risipit în mocirla celor mulți, spre norocul democrației însăși, care numai astfel a reușit să nu se prăbușească prea devreme. Simpatia masei a menținut-o la suprafață, ca o unică scândură de sprijin.

O cauză însemnată a insuficienței sufletești de care dă dovadă omul modern, este lipsa completă a simțului moral și religios. Civilizația europeană trăește spiritual pe fundamentul creștinismului. Cu toate acestea creștinismul actual e mai mult istoric decât prezent. Creștinismul nu mai e trăit, adică nu mai e viu în suflete. „De curând, spune Carrel, a început

să se manifeste iarăși printre oamenii de înaltă cultură“ ceea ce e un semn îmbucurător, deoarece omenirea n'a câștigat niciodată nimic prin efortul mulțimii, ci prin indemnul neostenit al spiritelor mari. Religia înțeală și reintronată în suflete ca odinioară, la începutul erei creștine care corespunde începutului civilizației faustiene, va desluși alt scop omenirii, reasezând-o pe drumurile drepte ale evoluției sale.

Rugăciunea ca înălțare mistică spre principiul immanent și transcendent al lumii, adică rugăciunea așa cum nu se mai întâlnește azi și așa cum ar trebui încă să fie, a devenit de neînțeles oamenilor de știință pozitivă care ne conduc. De aceea practica creștinismului pare o îndeletnicire inutilă și de aceea viața e atât de searbădă, privită prin prisma de întunec și lut a pământescului.

Dualismul modern, care e o evoluție exagerată a dialecticii carteziene, a hipertrofiat materialul, suprimând spiritualul. Din clipa în care Descartes a stabilit separația dintre trup și suflet, manifestările spiritului au devenit inexplicabile. Cei ce au venit apoi, au desfăcut definitiv aceste elemente ale aceleiași entități, „dând structurii organice și mecanismului fiziologic o realitate mai mare decât plăcerea, durerea, frumusețea“, care au rămas palide și neînțelese ciudățeni psihice. Cantitativul a învins calitativul. Frumusețea morală s'a transformat în valoare pur istorică, secretul succesului ascunzându-se astăzi în exploatarea facilă a celor mai joase pasiuni. Morala? La ce bun, când imoralitatea, tâlhăria, înșelătoria, înălță sigur pe treptele puterii și ale bogăției. S'a ajuns aici numai prin nesocotirea principiilor de viață creștine, care au fost condiția inițială de progres a culturii europene și care azi sunt uitate sau nebăgate în seamă. Reactualizarea creștinismului printr'o fortificare a credinței și o reinălțare a spiritualului, ar putea să realizeze ceea ce doctrinele omenești au încercat în zadar.

Ni s'a pus în față, cu sgomotoasă reclamă, paradisul modernismului excesiv instaurat în America. Au fost mulți naivi încrezători în reușita acestei formule, prea mulți chiar, cari au încercat să transplanteze în bătrânul nostru continent aparențele strălucitoare ale stilului *yankee*. S'a trăit îndelung după război, în cadrul acestei formule, adoptându-se maniere și obiceiuri, cuvinte și sporturi, chiar stilul arhitectural de peste ocean, în sfârșit un fel de a fi pe care filmele americane îl afișează generos, îmbrăcându-l în ideal. S'a crezut că imitarea sa, până la servilă pastişare, va regenera mădulele slăbite de războaie și excесе ale Europei. Acum constată d-rul Carrel, nimeni nu mai crede nici măcar în soliditatea finanței americane. Cât despre stilul de viață de acolo, s'a ajuns din fericire la constatarea îndubitabilă a fragilității lui. Intr'adevăr omul acela care nu știe altceva decât să iasă din fabrică pentru a intra în cinematograful, executând ritualul mecanic al unei păpuși

neinsuflețite; femeia aceea pentru care sentimentul dacă nu e ceva cu totul necunoscut e cel puțin o stare demnă de dispreț; viața aceea în sfârșit, consumată pe mașini, dirijată de mașini, condiționată de mașină, a încetat să mai apară ca un ideal de învidiat. *Civilizația are drept scop nu progresul științei și al mașinilor, ci acel al omului*, iată ceea ce Europa începe să înțeleagă. Omul american, așezat în împrejurări de trai artificial, în care funcțiile sale organice — vechile lui forțe adaptive — sunt anihilate de folosința exclusivă a mașinii, care e confortabilă pentru că scurtează timpul și grăbește lucrul însă distruge puterea de viață și de inițiativă individuală, omul acela contopit în masse uniforme de gesturi și dorințe, va deveni repede un sclav înălțuit, fără vitalitate și mai ales fără suflet. Civilizația americană se va prăbuși tot atât de repede cât s'a înălțat, pentru că din rândurile de marionete care o susțin, la un moment dat vor înceta să se nască *șefii*, oamenii providențiali. Sclavia va fi o stare generală. Și fără conducători o societate nu poate sta în picioare. Iar indivizii, deveniți simple accesorii ale mașinilor, vor pieri când acestea vor înceta să funcționeze.

S'a constatat din statistici minuțioase că Statele Unite produc anual un impresionant număr de nebuni și degenerați. Unul din douăzeci de locuitori e sorit nebulie în fiecare an. Clinicile gem, încărcate de acești nenorociți al căror destin tragic nu e decât o consecință a mașinismului și a ritmului anormal de viață. Higiena, evoluată până aproape de perfecție, oferă nenumărate posibilități de a trăi. Ființe pe care cursul normal al vieții le-ar fi suprimat din cauza insuficienței lor organice, sunt salvate de confort, de bună alimentație, de medici, de spitale, de igienă. Descendenții lor contribuie enorm la degenerescența rasei omenești. E aceasta un artificiu al civilizației, care trebuie părăsit, pentru că în America mai cu seamă consecințele lui nenorocite sunt evidente. Scopul civilizației nu trebuie să fie acela de a se da largi posibilități de dezvoltare unor ființe imperfecte, care să-i încetineze mersul, ci acela de a crea oameni întregi și sănătoși, prin care continuitatea progresului să fie asigurată.

Atunci? Care e scăparea? Dacă civilizația l-a depășit pe om, umilindu-l, ca un rob eliberat care-și palmuește fostul stăpân, se poate nădăjdui într'o descătușare? Și cum? Iată cumplitele întrebări ale vremii, cărora d-rul Alexis Carrel încearcă să le dea un răspuns valabil.

Unica salvare, spune celebrul chirurg, este dezvoltarea unei elite de învățați, care să cuprindă toate domeniile de activitate omenească, pentru ca, având o vedere de ansamblu, să descopere viciile sistemului nostru social și să-i prescrie remediile. Criza multilaterală în care ne sbatem e o consecință logică a specializării. Când specialiști în gât, nas și urechi, conduc finanțele unei țări, când un doctor

controlează activitatea agricolă și când fizicienii ori chimiștii, oricât de celebri, dau sfaturi economice, fără a avea cea mai mică idee despre legile ascunse ale acestor științe care acum se ciocnesc pentru prima dată, fără îndoială că încurcătura poate deveni fatală. D-rul Carrel preconizează crearea unei elite care, sacrificându-și douăzeci ori treizeci de ani studiului amănunțit al tuturor ramurilor de frământare umană, să îndrepte civilizația albă pe calea unui nou început.

Soluția, cu toate că foarte greu de realizat, mi se pare totuși posibilă și plină de adevăr. Orice încercare, oricât de obositoare, nu trebuie să înspăimânte și nici să fie trecută cu vederea, pentru că salvarea va trebui să vină de undeva.

Iar o renovare a omului, o călăuzire spre alt fel de a concepe viața, cere îndrumarea fizică și spiritală după porunca legilor naturii, iar nu după comoditatea mediocră e diverselor teorii și școale. „Individul modern se impune chiar din copilărie să fie liberat de dogmele civilizației industriale și de principiile care stau la baza societății moderne“. O educație greșită, privind individul ca pe un simplu membru al unei turme uniforme și ascultătoare, a ușurat stingerea personalității, dând naștere acestei maladii a timpului nostru care se cheamă proletariat. „Proletariatul va fi rușinea eternă a civilizației științifice. El determină suprimarea familiei ca unitate socială. Stinge inteligența și simțul moral. Distruge ultimele resturi ale culturii și ale frumosului. Înjoșește ființa omenească“. Proletarul e un avorton al mașinismului; el reprezintă creșterea enormă a unui restrâns grup social, incapabil din lipsă de inteligență și curaj să se înalțe deasupra unei trepte de existență vecină cu promiscuitatea patrupedă. A ridica această

pleavă inutilă și periculoasă la rangul de factor hotărâtor înseamnă a trăda umanitatea. Democrația a permis aceasta, a vrut-o chiar, pentru a-și asigura o bază de susținere, însă revoluțiile ce vor veni vor fi cu siguranță ale elitei împotriva proletariatului. Și dacă Marx nu s'a înșelat anunțând victoria tuturor răsculașilor împotriva unei stăpâniri bolnave, ni se pare că elita va învinge, E normal să fie așa pentru că omul a consimțit întotdeauna conducerea unui tip uman superior, asvărind repede povara grea a dictaturilor inconștiente. Dictatura proletariatului industrial, sinistră himeră a mașinismului modern, va fi mereu, dacă nu un abil sistem de captare a maselor inculte cel mult o guvernare de carton cu sfârșit în ea însăși.

Omul întreg de mâine, rupt din prejudecățile unui trecut de rușinoasă renunțare la uman, va deschide ciclul de aur al civilizației europene. E posibilă această așteptată redresare? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ, fiindcă „... pentru întâia oară în istoria lumii, o civilizație ajunsă la începutul declinului ei, poate să distingă cauzele boalei sale.“

A fost învinuită această carte minunat structurată și genial concepută, de banalitate și deci de inutilitate. Cred că învinuirea e gratuită, pentru că a fost greșit privită și înțeleasă mai mult ca o îndrumare medicală la curent cu ultimele descoperiri fiziologice, decât o dreaptă înțelegere socială și psihologică a omului modern, adică ceea ce este cu adevărat. Judecată astfel, prin prisma conținutului ei veritabil, „L'homme, cet inonnu“ apare ca o curajoasă tentativă de înfățișare a defectelor de care suferă veacul nostru și ca o justă cunoaștere a omului modern. Concluziile d-rului Carrel sunt demne de luat în seamă.

VINTILĂ HORIA —

O PREZENTARE NECUVIINCIOASĂ A LUI EMINESCU

II

„Bălăuca“ tratează iubirea poetului cu Veronica Micle și numele romanului vine dela porecla dată eroinei de sora lui Eminescu. În roman, însă, nu există măcar o vorbă care să arate aderența dintre titlu și carte.

E vorba de plecarea poetului la Iași, spre a se întâlni cu Veronica, și acțiunea propriu zis se limitează la durata călătoriei și câteva ceasuri de ședere în capitala Moldovei. Partea aceasta putea să formeze ultimele pagini ale cărții precedente, dar dl Lovinescu a vrut să mai facă un „roman“ și, susținut de dispoziția poetului de a trăi uneori în reveria trecutului, l-a scos din actual, unde i s'a părut inutilă prezența lui, și l-a întors pe drumuri aproape uitate. Astfel în tren, unde s'a urcat atât de zăpăcit și cu direcție întâmplătoare, în vreme ce Nusăm Cucoș ține discursuri ca să afle toți călătorii cine este această figură posacă, Eminescu, retras sub oblonul par-

desiului, visează anii de studenție la Viena, întâlnirea cu Veronica Micle și reface clipă cu clipă toate amănuntele unor împrejurări legate de această femeie.

Uneori se mai trezește și mai observă ce se petrece în jurul lui, iar când rămâne în vagon numai el și cu Nusăm — această umbră fatală care se ține după el în tot locul — evreul îl îmbie la vorbă. El sfătuește să se însoare cu o gospodină, îi spune că s'a auzit despre faima poetului și la Botoșani, o știau și copiii lui: Bercu și Rașelica. Nu-i place însă că face antisemitism și observația aceasta lasă multă jenă în sufletul lui Eminescu. Pe urmă evreul îl compătămește că n'are cu ce să trăiască, în vreme ce alții au de toate. Misitul e revoltat.

Iată un crâmpel de dialog:

— „Ce crezi dumneata, domnule Nusăm, că nu înseamnă nimic că Bercu ai dumitale știe poezii de

ale mele, că Rașelica mă învață la școală? Nu înseamnă cât cele două dugheni ale domnului Cotiugă?

— Io ți-o mai spune matale și n'o să mă crezi. Am vorbit și cu duduia Olimpiada... Nu te speria, coane Mihăță..., dar când am auzit că ești poet m'am apucat s'o întreb și pe dânsa... Și numai ce a început și ea să deie ochii peste cap și să zică de flori albastre, de stele și de aur, că n'am înțeles nimic.

— Pricepi atunci că avem și noi răsplata noastră... la vorbește-i de d. Cotiugă și să vezi că duduia Olimpiada nu mai dă ochii peste cap. (pag. 117)

Cine vrea să simtă toată atmosfera inferioară a acestui dialog, să-l citească din carte, fiindcă e mult mai mare, iar Eminescu — permanent înfățișat sub nivelul deșteptăciunii lui Nusâm — e pur și simplu de nesuferit prin fleacurile de care se încântă și pe care le susține cu o volubilitate prostească. Dar ovreiu, deși misit și incult, are noțiunea valorii lui Eminescu și mai are și spiritul acela de dreptate și de explozie, caracteristic neamului, după socotința criticului impresionist. El se revoltă contra stăpânirii, contra guvernului, și-i spune poetului hotărît că se va duce să protesteze la miniștri pentru că sânt nepăsători și-l lasă să moară de foame. Il mai indeamnă să se căsătorească și poate s'ar fi mai întâmplat și alte lucruri, dacă Eminescu n'ar fi schimbat trenul la Pașcani, pentru Iași. Aici aflându-se singur, reflectează la cele discutate, „Vorbele lui Nusâm îl sguduiseră”, apoi reia firul amintirilor.

Când ajunge la Iași, se întreabă uimit:

„Dar ce caut eu aici? Nu-și aducea aminte!”

Însfârșit, iată o psihologie de om fără vlagă, desorientat și cu totul năuc:

„Când a ajuns la Iași? Știa, firește, că plecase dar o făcuse în credința ascunsă că nu va ajunge. Trenul putea deraia; sânt atâtea poduri șubrede. Se putea ciocni cu alt tren. Sperase să se răzgândească în drum și să se reîntoarcă din vreo stație. Nu se întorsese. Iată-l acum pe peronul gării, aiurit, neștiind încotro să apuce, când, deodată, pe linia doua zări un tren gata de plecare.

— Unde pleacă trenul ăsta? întrebă el gâfâit pe un hamal ce-l atinsese cu muchia unui cuțar.

— La București.

— La București?

Fără să mai stea pe gânduri, cuprins ca de panica plecării, o luă la goană spre tren.“

D-1 Lovinescu a sesizat destinul nefericit al poetului. Închipuți-vă: nădăjduise că va deraia trenul cu el, ... că se va ciocni, ... că'n sfârșit nu va ajunge la Iași, când colo, ... desiluzie, iată-l teafăr pe peronul gării. Acum caută să se salveze, urcându-se în alt tren. Dar nu e cu puțință; nenorocul se ține de pașii lui.

„Când puse piciorul pe scara vagonului, o mână i se lăsă ușor pe umăr.

— Da' unde pleci, taică, că doar de abia ai venit?

Se întoarse speriat, ca și cum l-ar fi prins asupra unei fapte de rușine. În preotul uscățiv recunoscu pe Ienăchescu.

— Nu plec părinte, că de-abia am venit, dar mi s'a părut că l-am văzut pe Contă și voiam să-i spun ceva.

— Nu-i, taică, nici un Contă. Vasilică nu s'a întors încă dela Piatra“. (pag. 142)

Ce nelogic este acest Eminescu. Departe, în taina sufletului său, reface romanul iubirii cu Veronica, cu amănuntele unei fericiri trăite, care fatal trebuie să-i trezească dorul pentru ea, iar de altă parte nu știe unde se află, ce caută la Iași, și nici prin cap nu-i trece că însfârșit, a venit pentru Veronica. Noroc că se întâmplă minunea cu părintele Ienăchescu care-l prinde de umăr tocmai când vrea să plece cu trenul de pe linia doua, că altfel se termina romanul aici. El îi aduce aminte de Creangă și astfel îi dă motivul venirii la Iași.

Acum poetul e mai lămurit.

După ce cu birjarul dintâi nu se înțelege unde să-l ducă, se urcă la altul și pleacă. Pe drum se angajează următorul dialog între el și birjarul evreu:

— „Unde ai spus mata să te duc?”

— La Țicău.

— La Țicău? dădu din cap evreul cu mirare.

— Pe Valea Plângerii.

— Pe Valea Plângerii? se miră din nou.

— La domnul Creangă.

— La domnu' Creangă?

— Ce, nu cunoști pe domnul Creangă?

— Da' de unde să cunosc eu pe domnu' Creangă? Eu știu că crengile sânt 'n copaci“. (pag. 145)

Abia după ce Eminescu îi mai dă o indicație:

Mustea Casapu, — se lămurește și evreul,

„Birjarul isbucni.

— D'apoi, bine cocoane, di ci nu ziceai mata așa și-mi tot vorbești de d. Creangă, parcă iu cunosc pe domnu' Creangă? Di ci nu-mi zăci de Mustea Casapu? Cine nu cunoaște pe Mustea Casapu?“ (pag. 146)

Cum vedeți, bietul Eminescu la fiecare pas întâlnește câte un evreu care, în mod instinctiv, încearcă să-l aducă la realitate. Din nefericire pentru d. Lovinescu nu izbutește niciunul, cu toate muștrările ce i le fac.

Urmează întâlnirea cu Creangă — cel mai bun capitol din carte. Marele povestitor e bine reconstituit; se exprimă în felul său caracteristic, cu limbajul din basme și amintiri.

Eminescu, însă, nu prea e politicos, fiindcă, după ce schimbă două vorbe cu prietenul său pe care nu l-a văzut de atâta timp, îi cere pur și simplu să-l lase să se culce, că e obosit de drum, lucru ce l-ar fi putut face de altfel și 'n tren, cum era mai firesc. Doarme dus până după amiază, când îi trezește Creangă și după ce mănâncă, doarme și autorul lui

Harap Alb. E ceva nemaipomenit cum li apucă somnul când pe unul când pe altul, ca de bun întâlnit. După cum sânt prezentați aici, parc' ar li genii ale somnului, ale căscatului și ale chefului.

Însfârșit, pleacă împreună la cârciumă. Aci se dispun bine; Eminescu participă cu însuflețire, cântă și el, ca pe urmă să-l cuprindă o stare de melancolie. Singur apoi, rătăcește pe ulițele Iașului, și'n noapte. I se redeșteaptă Iașul de odinioară, Iașul istoric. Acum poetul e în rolul lui Dionis și trăește o bizară întâlnire cu vechea capitală a Moldovei. Dela aceste răscoliri, trece pe nesimțite la Veronica și continuă firul amintirilor întrerupt în tren. Între altele, reconstruiește vremea când s'a stabilit la Iași ca bibliotecar, când a reluat legăturile cu Veronica. Mergea în casă ja ea foarte des și aci, chiar dela început, a întâlnit și alte persoane necunoscute, printre care căpitanul Vorniceș. Căpitanul acesta îl persiflează mereu, dar el nu reacționează. E o atmosferă de viciu, de necuviințe și grosolanii, întreținută mai ales de căpitan, și tocmai aici își găsește Eminescu să citească din paginile lui medite. Amintirile se succed, și iată că poetul trebuie să părăsească Iași, fiind numit redactor la „Timpul“, în București, căci în Iași nu mai avea cu ce trăi. Când să-și ia rămas bun dela Veronica, n'o găsește acasă. Ea aflând mai pe urmă, îl invită printr'un bilețel la o întâlnire. Poetul vine și împreună merg la o cârciumă. Când să se despartă, ea începe să scâncească:

— „Nu, nu! nu mă pot despărți așa de tine“. Iar mai departe, după ce rătăcesc câțiva, și ajung în dreptul unui felinar, ea zice:

— *Ți-am scris: oricum, oriunde, oricând.*

— *Da, murmură el.*

— *De data asta îți spun: aici și acum. Acum, acum, scânci ea cu disperare, și cu lacrimi în glas, târându-i-se de braț.*

Hanul, el îl cunoștea; hanul lui Năstăsache, locuit mai mult de femei ușoare, și cu odăi de închiriat cu ceasul. Prin colțuri umbre de păsări de noapte.

Două femei se opriră nu departe de dânșii:

— *Uite, că nu se înțeleg din preț, zise una.*

— *Ba asta-i cucoană, mânca-le-ar scârba de târfe, că ne iau pâinea dela gură.*

Iar mai la vale:

— *Pff... pe el îl cunosc.*

— *Zău, fă?*

— *Un golan fără sfaț; ba într'o noapte a venit cu alți mahalagii, de i-a scos coana Săftica cu poliția.*

Aici li se dă o cameră, al cărei inventar dl. Lovinescu îl face foarte conștiincios (lighean, prosop, apă, etc.) dar patroana se vede că-i urăște.

După ce rămân singuri, Veronica i se aruncă de gât.

— *Sunt a ta; ia-mă.*

N'apucă însă, să o strângă bine în brațe când se auzi un sgomot la clanța ușii și apoi un: toc! toc!

Eminescu se duse de deschise și apoi ieși în cerdacul bățut de stropii ploaiei.

— *Ce e? făcu el răstit?*

— *Nu te supăra, coane, răspunse cocoșatul, dar m'a trimis coana Săftica, să-mi dați banii înainte, că așa e regula...*

— *De când e regua asta? se răsti el din nou.*

— *Nu, coane, dar zice coana Săftica că ați mai avut o chestie cu poliția și...*

Eminescu își aminti și roși; se scotoci în buzunar și întinse piesa de doi lei.

— *Nu vă supărați, da'...*

— *Nu-i nimic, tăie el, trăgând ușa după dânsul și închizând-o cu zăvorul.*

În odae lumina era stinsă, băjbâi prin întunecarea până ce două brațe goale de femei îl încolăciră într'o îmbrățișare furtunoasă, îl ajutară să se desbrace și-l trase spre pat, scufundându-l apoi în voluptatea trupului feciorelnic încă, cu linii moi... aproape impubere, cu pielea albă, mătăsoasă, dulce la pipăit, și sărutat. (pag. 296).

Apoi ceva mai jos:

— *Toc, toc, se auzi iarăși.*

Sări ars din tristețea lui și se duse la ușă:

— *Ce mai e domnule? se răsti.*

— *Nu te supăra coane, da' a trecut jumătatea ae ceas și așteaptă niște clienți. (pag. 297).*

Însfârșit, ies de aici și se despart. Momentele penibile fuseseră trecute cu destul eroism și plecarea lui Eminescu la București era singura urmare firească. Numai că toate aceste lucruri se petrec în mîntea lui.

Acum, când a revenit ca să-și întâlnească fubița și rătăcește pe străzile Iașului, ajunge însfârșit și la casa ei. Dar cum stă și o privește, scufundată în noapte, vede cum iese pe poartă un ofițer. Eminescu se lămură definitiv. Se întoarce la Creangă, care încă-l mai așteaptă la cârciumă, și pe urmă părăsește Iași cu o tristețe mai mare ca cea cu care venise.

Așa sfârșește al doilea „roman“ în care dl. Lovinescu atribuie unui personaj imaginat de d-sa, date și împrejurări care privesc pe Eminescu. Expozeul nostru este, cum se vede, destul de larg, dar mărturisim: cu cât ar fi fost mai analitic și mai plin de citate, cu atât ar fi fost mai în defavoarea autorului. În primul rând planul lucrării e conceput—din motive personale desigur—în chipul cel mai artificial. Din pricina aceasta nici n'a îngăduit ca acțiunea să se petreacă sub ochii noștri și direct, cum ar fi fost firesc. Eroul trăește între vis și realitate și nicăieri nu e bine încondeiat; e mai degrabă martorul propriilor sale întâmplări. În darul aceluia pardesiu miraculos, capătă parcă o putere extraordinară de a urzi etapele unei vieți trăite cândva, uneori folosind chiar cele mai neînsemnate amănunte și stăruind mai ales asupra altor eroi, ale căror cugete și mișcări sufletești le redă cu matematică precizie, chiar când nu i-a însoțit pe unde întâmplător se găseau.

E partea stranie a operei d-lui Lovinescu. A, dar dacă ar isbuti să spună ceva, dacă din această povestire s'ar turna bronzul masiv și inima bătută de furtună a lui Eminescu, desigur, n'am mai avea cuvânt să obiectăm asupra planului. Un asemenea Eminescu însă nu există.

Au fost situații în viața poetului de turburător patetism și au fost încordări istovitoare, — material imens pentru un romancier de rasă, — din toate, nici măcar umbra lor nu se oglindește în compunerile poetului. Legăturile lui cu Veronica, au durat — cum se știe — până la moarte, dar dl. Lovinescu le întrerupe unde i-a obosit condeiul, lichidând grabnic cu o pasiune a cărei adâncime nici n'a bănuț-o.

Rămâne anecdota și rămân scenele acelea fără gust și fără pudoare, asupra cărora — cu deosebire — s'a purtat concentrarea autorului.

Câteva considerațiuni finale, privitoare la ambele cărți.

Problema capitală care se pune în legătură cu romanșarea vieții lui Eminescu, e problema identificării autorului cu eroul său. A fost posibilă o asemenea identificare între dl. E. Lovinescu și Eminescu? Adică, s'a putut ridica d-sa la felul de a gândi, a simți, a trăi, în sfârșit: la concepția de viață a genialului poet? Nu. Lucrul acesta îl demonstrează cărțile sale. A isbutit, totuși, să facă altceva: anume l-a coborât pe Eminescu la nivelul și structura sa sufletească, pe care — ferească Dumnezeu nu i le detestăm, dar pretindem că nu sânt de calitate și esența aceluia care a rămas unic până azi.

Dl. Lovinescu este un temperament liric. Socotim că numai atributul acesta l-a determinat să scrie atâtea cărți, nu de critică ci de altitudine. D-sa e combativ și prezent în orice discuție, unde ține morțiș să se remarce. Vasăzică, temperamental, era cel mai puțin indicat să facă romanul lui Eminescu. Un

Ludwig, un Ștefan Zweig, au dat acele vieți celebre dar cărțile lor sânt mai mult documente legate obiectiv, — decât romane. E poate modelul cel mai potrivit de cum se cuvine să fie încheată o viață autentică.

Scriitorul care s'ar încumeta la o asemenea operă, trebuie să fie într'un fel și istoric, să aibă pasiunea migăloaselor cercetări, dar și spiritul de căutare a ceea ce nu se desleagă pentru ochiul oricui.

Pe dl. Lovinescu nu l-a preocupat faptul sufletesc, în măsura în care ar fi meritat-o Eminescu. Cărțile sale n'au sub-sol și n'au adâncime. L-a preocupat în schimb faptul exterior, banal și fără semnificație. Grija de căpetenie a unui romancier adevărat, ar fi fost ca să rezulte din opera sa personalitatea lui Eminescu în toată grandioasa ei strălucire. Spre această desăvârșire s'ar fi asociat și opera eroului, spiritul și tainele ei. Cu alte cuvinte, silueta și mișcările lui, trebuiau să rezulte din împreunarea operei și a materialului documentar și din fermentarea lor în sufletul romancierului. Dl. Lovinescu a lucrat în afara acestor condiții și pe drept cuvânt, fiindcă dacă ar fi fost vorba să și le însușiască, nu s'ar fi mai apucat de scris.

Noi nu punem la îndoială buna sa credință. Admitem că numai dragostea prea mare față de Eminescu l-a îndemnat să facă romanele și că surpriza — destul de plăcută și ea — cu numărul spornic al edițiilor, a venit ulterior ca o mângâiere. D-sa a gândit, poate, că astfel întreține mai viu cultul poetului. Regretabil că a căzut în această eroare. Fiindcă oricum, d-lui care a fost critic, știa că o elementară prudență te'ndeamnă mai întâi să-ți cântărești puterile în raport cu greutatea lucrului pe care vrei să-l faci și pe urmă vezi ce hotărîre ai de luat.

Astfel ne-ar fi scutit de o prezentare necuviincioasă — și'ntru nimic meritată — a vieții celui care a fost pe cât de mare, pe atât de nefericit.

PAN. M. VIZIRESCU

C R O N I C A L I T E R A R Ă

DAN BOTTA: LIMITE. — Cu tot titlul ei atât de sever, cartea d-lui Botta nu e deloc ceea ce el arată. Nu e adică o carte de disociații, de precizări de noțiuni, de lumină ordonată în tenebre. De ordine clasică în ținuturi barbare, cu alte cuvinte. Cu toate frumoasele nostalgii cu cari cinstește rațiunea, d-l Dan Botta e prea mult omul sbuciumat al timpului său ca să ne poată aduce acel măsurat sistem de valori lucide, a cărui puritate îl obsedează. Prezența tutelară a Athenelor ordonatoare e astfel nu o realitate ci un vis pe care îl urmărește nostalgic, departe: „sunt trist, excedat, sfâșiat de obsesia ta, de obsesia limitelor“ (p. 12). Un romantic ce își caută refugiul în seninătatea altei lumi: „Fervoarea Ara-

chnei am pus-o și eu, adeseori, în actul de a te adora“. „Ci tu ai pus în lumină acest adevăr: că un zel prea mare pentru măsură este o întrecere a măsurii, o frângere a limitelor“ (Athenei, p. 10). Acest sbucium inițial se prelungește în tot cuprinsul cărții. El definește prin paradoxul său originalitatea personalității de scriitor a d-lui Dan Botta.

Cartea aceasta, în intențiile ei adânci, e o carte de problematică a artei. Cele mai multe dintre eseurile pe cari le închide — Despre arta poetului, Poetica lui Valery, Spiritul dramei, O statuie nesfârșită, Creația eroică — urmăresc probleme de tehnică, în deosebi a poeziei. Dar nu sânt ordonări metodice și clare într'o lume difuză. Cu atât mai puțin căutări

de norme. Ci un poet îndrăgostit de lumea lui de vis, și-o caută în alta de o seamă cu el, întregind-o și întregindu-se. O carte de asociații fluide, de sugestii aproape muzicale, se închiagă astfel sub imaginea melancolică a Minervei, care priveghează de foarte departe nu o piatră de limită ci o lume de gânduri modernă, peste cari spiritul ei plutește doar ca o chemare fără răspuns.

De aceea e interesant cum, deși cunoscător întreg al gândirii clasice — dl. Botta rămâne totdeauna departe de arhitectura măsurată și severă a spiritului roman. Doar castul Virgiliu apare o singură dată în pagini, chemat și el de fervoarea medievală a lui Dante, ca un ecou.

Iar în linia pură a coloanei dorice, dl. Botta e ispitit să vadă, ceace spiritul involburat al lui Nietzsche deslușea odată, o încremenire eroică a durerii. Și cu mult mai bucuros stăruie în lumea plină de umbre a tragediei antice, în care a pătruns înviforat un duh care nu e al însoritei lumi elene: duhul thracic al lui Dionysos. În pasiunea cu care identifică în tot ce e înalt și sbuciumat ca spiri-tualitate, din statuara cultură elenă, spiritul eroic al Thraciei, gândul azurat al lui Zamolxis, e iarăși măr-turisirea unor afinități de suflet cu o lume mai puțin bătută, în nord, de razele fără umbră ale soarelui, cu toate că visul o așează acolo, la Mediterana.

În această lume ușor înnegurată, poetul „*Eulaliilor*“ se regăsește astfel pe sine, cu structura-i muzicală trist unduitoare. Regășirile sale sânt însă și mai adânci: pe urmele atât de larg deschise de spiritul aspru, irizat atât de ciudat de o mistică pulbere stelară, al lui *Vasile Pârvan*, dl. Botta se afundă, urmărind acest subțire filon de influențe thracice, în nelămuritele taine ale substratului nostru etnic. În cultura sa clasică, dl. Dan Botta caută neașteptat — și uneori găsește — răspuns la atâtea din nedumeririle pe cari încă le avem, asupra specificului nostru etnic.

În aceste căutări, în aceste confruntări — Frumosul românesc, Unduire și moarte, Limitele artei lui Brâncuși, Pârvan și contemplația istorică — stă partea de sbucium și de gând pe care poetul Botta a socotit că trebuie să o dăruiască marilor întrebări ale neamului nostru de azi. Prin ele, d-se se integrează firesc spiritului „*Gândirii*“. Dinamiceii creatoare a lui Nichifor Crainic, intuiției atât de adânci și de largi a lui Lucian Blaga, cugetării alungite în planuri domoale a lui Vasile Băncilă, dl. Dan Botta îi alătură reveria de nespūsă finețe în asociații și uneori de surprinzătoare intuiții, a unui poet preocupat mai întâi de toate de foșnetul de mătase somptuoasă, al expresiei. Cartea sa astfel, pe lângă încântarea melodioasă pe care și-o aduc pajiștile atât de înflorite pe cari le cutreeră în trecutul artei universale visul d-lui Botta, ca și acea solemnitate înaltă cu care scrie, încercându-și fraza cu aur și sclăpări de pietre ca o odajdie bizantină — mai e și o contribuție la

înțelegerea etnicului nostru, de care trebuie să se țină seamă, chiar dacă nu-i adopți toate concluziile. Bunăoară, atunci când dl. Botta șovăte, identificând în același timp și un panteism dionisic și ideea creștină, conform căreia „paltinii și brazii, frunzele și pietrele, rășfrâng divina înțelepciune a creației“ — în poezia populară (p. 24). În realitate, omul nu „provoacă în univers vibrația concordantă a tuturor armoniilor sale“ (p. 26), ci universul îi răspunde sufletește fiindcă el, omul, se integrează deplin armoniei dumnezeiești. De asemeni, nu ne împăcăm cu accentul covârșitor pus pe *fatalism* în lămurirea poeziei noastre populare, care e mult mai bărbătească decât se crede de obicei. În schimb, o minunată înțelegere a artei atât de actuale în primitivismul ei, a lui Brâncuși: „Bizantină, sculptura lui Brâncuși este fructul dogmei, care interzicea chipul săpat, al dogmei care nu prescria decât sculptura geometrică, floarea, simbolul. Fiul de țaran din Gorj, Constantin Brâncuși, exprimă într-o plastică incomparabilă acest dat al tradiției noastre. El este un sculptor de forme abstracte. O mie de ani de obscură geometrie țărănească, o mie de ani de geometrie săpată, se exprimă în arta acestui mare statuar“ (p. 62). Desmițându-și astfel *limitele* visate, spiritul atât de prețios încrustat al d-lui Botta ne-a dat o carte de multă poezie, ce închide în smațu-i multicolor și bobul de adevăr necesar. Câteodată poate că i-am dori mai multă aderență la principiul pe care îl exprimă entuziasmat — consecvent nostalgiiilor sale de disciplină clasică — dar îl uită cu un tot atât de cald entuziasm liric: „importă nesfârșit mai mult o formă chiar săracă, dar meditată, lucidă și severă, decât o profuziune, oricât de straniu încântătoare, de acte confuze“ (p. 204). Căci nu știu într'adevăr, dar bănuiesc cât de melancolic și-ar înclina Athena grația clară a frunții dacă ar fi să privegheze în această carte exegeza halucinației lui Rimbaud — „*Le Bateau ivre*, — sau chiar a unora din artificialele paradisuri poetice ale lui Valery.

Că totuși dl. Dan Botta poate să se apropie mult mai mult de imaginea însemnată în frontispiciu, stă dovadă linia mult mai fermă, mai sobră, a gândirii din cele două eseuri închinată lămuririi conceptelor fundamentale ale culturii noastre moderne: *Europa în spirit și Conceptele Mediteranene*.

Ele întregesc fericit cu arhitectura lor mai aspră grația minunată cu care înfloresc gândurile celelalte ale cărții. Prin ea, dl. Dan Botta se dovedește un spirit de o complexitate puțin obișnuită la noi și un poet autentic care își respectă întotdeauna, nobila vocație.

* * *

AL. DIMA: ZĂCĂMINTE FOLCLORICE ÎN POEZIA NOASTRĂ CONTEMPORANĂ. — Cartea face parte din operele premiate ale scriitorilor tineri. Sper că premiarea ei nu se datorește numai stimei

pe care o are comitetul ce urmărește soarta acestor premii — și pe care o avem și noi — față de ținuta sobră, de gânditor și cercetător, a d-lui Dima. Ci la acest gest a contribuit și convingerea că a încuraja cercetările în legătură cu feluritele aspecte ale etnicului nostru nu e azi un tardiv romantism patriotic, ci o necesitate de viață pentru cultura noastră. Presupunem că această convingere a existat și ea în acest gest — căci din altele ale amintitului comitet n'o putem dibui fiindcă nu există. Dacă ar fi existat, n'ar fi existat în schimb gafele făcute prin premierea unor scrieri de pur artificiu, ca aceea de poeme ale d-lui Jebeleanu; „*Inimi sub săbii*“. Sub falșul prestigiu ce astfel li s'a dat, aceste mărgele de sticlă au sucit prin exemplul lor nefast talentul multor tineri fragezi, cari altfel ar fi luat căi mai bune.

Alături de franțuzitul „Memnon“ al lui Horia Stamat — care a trăit literaricește, grație acestui premiu, atât cât trăesc și rozele — studiul sobru al d-lui Dima apare ca o involuntară mustrare. Într'o vreme când astfel de experiențe literare hazardate sânt încurajate oficial, dl. Dima vine liniștit și sigur pe documentarea sa, și arată că nici în evoluțiile ei cele mai îndrăznețe — poezia lui *Ion Barbu* — lirica noastră nu s'a depărtat de izvoarele ei, atât etnice cât și istorice, adică folosite în începuturi; că există o adâncă linie tradițională a ei, dela care nu se abate, oricât pânjenis de influențe străine ar acoperi-o și ar îmbogăți-o chiar, în nuanțe. Iar această constatare acum, când poezia noastră cel puțin a ajuns la o subtilitate a sentimentului, la o adâncime a gândului, la o bogăție și șlefuire a imaginii, cari o ridică pe un desăvârșit plan de valoare europeană — e plină de învățăminte.

Astfel studiul d-lui Dima capătă și o valoare critică normativă, deși într'un fel se ferește să ajungă la astfel de concluzii (p. 9).

Ceeace însă cercetătorul nu s'a sfiit să exprime însă a fost ridicolul lipsei de înțelegere a d-lui Lovinescu pentru fenomenul estetic românesc. Dl. Dima o face cu foarte multă sobrietate, deci cu atât mai usturător. Disprețurile „forțe reacționare“ își arată viața adâncă, în ciuda celor trei volume de sociologie improvizată și a celor nu știu mai câte de istorie și critică a literaturii noastre moderne, iar sentința lovinesciană, atât de emfatic exprimată: „Disociația literaturii culte de literatura populară este pe cale de a deveni postulatul epocii noastre“ se desumflă dela sine, ca o efemeră irizare de săpun.

Dl. Al. Dima urmărește ieșirea la suprafață a subteranelor izvoare etnice în opera celor mai reprezentativi poeți de azi ai noștri: Crainic, Blaga, Pîlat, Voiculescu, Arghezi, Adrian Maniu, Barbu. E, cu excepția lui Ion Barbu — întreaga poezie mare a „Gândirii“. Căci Arghezi în ce are el bun e de aceea. Studiul e de fapt aproape o monografie a liricei gândiriste, a spiritului ei ca și a rodului ei.

I-am putea imputa întrucâtva cercetătorului reztrângerea voită a câmpului de observație, l-am vrea mai bogat în cercetări.

O altă caracteristică e accentuata sobrietate în comentariu. Cercetarea se apropie de tehnica urmăririi motivelor poetice, atât de apreciată în ultimul timp de erudiția universitară, mai ales pe tărâmul literaturii comparate. Materialul documentar e lăsat să vorbească dela sine și prin ordinea în care e înca-drat. Perspectivele cresc, pentru lector, din această organizare. Autorul le lasă libere.

Tehnica aceasta își are firește foloasele și desavantagiile ei. Pentru cetitorul neprevenit, ea apare săracă.

Autorul își rezervă ceeace avea mai deosebit de spus pentru „cuvânt înainte“ și concluzii. Aci lărgește mai mult orizontul. La început, se mărturisește și caracterul întrucâtva demonstrativ al studiului.

Iar concluziile, într'un capitol aparte — „Problema folclorului în poezia contemporană“ — lămuresc tendința de adâncire către sursele mari și primitive ale vieții: subconștient, mistică, superstiții și magie, — a liricei noastre de azi.

Alături de întreaga orientare filosofică a vremii, care într'acolo duce, cred că procesul acesta de interiorizare al poeziei noastre pe această cale crește și din nevoia de a ne preciza cât mai mult pe noi înșine prin ceeace simțim că avem mai profund. Și aici dl. Dima n'a accentuat pe cât trebuia deosebirea între elementul folcloric de pur pitoresc utilizat în poezia noastră, și între ceeace este esențial spiritului din care a crescut ea. Elementele asupra cărora se insistă sânt mai mult de ordin formal. Fiindcă sânt mai ușor de inventariat.

Am fi vrut să știm însă cât din duhul pe care îl mărturisește folclorul nostru, din concepția de lume și de viață pe care o atestă el, din sensibilitatea pe care o manifestă — au trecut ca moștenire în lirica noastră cultă...

Dar poate tot dl. Al. Dima ne va lămuri și aceste întrebări în curând. Drumul pe care a pornit este cel bun.

* * *

VICTOR ION POPA: SFÂRLEAZĂ CU FOFEAZĂ. — Ultimul roman al d-lui V. I. Popa e o confirmare cum nu se poate mai firească a înfînitei libertăți pe care îi-o poate da totuși integrarea în ciocotul nestins al energiilor etnice. Personajul central al cărții e un pui de țaran. În sufletul lui crește una din cele mai vechi nostalgii umane, căreia însă numai timpul nostru i-a dat împlinirea jînduită: sborul. „Sfârlează cu fofează“ — sub titlul său atât de greu de descifrat, e un roman din lumea aviatorilor. Tudor Mândruș vine cu visul lui străvechi și își găsește în chip cu totul natural locul în această viață ultramodernă. Fiindcă lumea asta a sburătorilor, așa cum se vede aici și cum se pare și în

realitate, e intrucâtva desprinsă de pământ: de aceea flăcăul smuls din rădăcini de visul său se putea simți bine și în ea putea crește după nestăpânitele sale imbolduri. Astfel Toader Mândruț realizează senin minunea de a fi cu totul al epocii de azi fără să-și piardă întru nimic stângăcia lui rustică. „Sfârlează cu foazează“ e astfel în același timp un studiu de minuțioasă adâncire a unei vocații — care crește numai din datele intuitive ale vieții — și o patetică epopee modernă a unui stil de viață căruia, ca să-1 găsim echivalent trebuie să mergem cu amintirea până la ceea ce au mai bun robustețile filme americane din lumea aviației. Dl. Victor Ion Popa realizează astfel o biruință la care puțini dintre „ultramodernii“ noștri romancieri și analiști ajung măcar cu intențiile. În adevăr, în romanul nostru cu pretenții de actualitate — spre deplînul haz al lucrurilor — nimic aproape din elementele vieții de azi nu pătrunde. Ați întâlnit vreun erou de roman românesc care să meargă cu rapidul, să vorbească la telefon sau — Doamne fereste! — să călătorească cu mașina, avionul, și să asculte radio? De unde! Ultramodernii noștri eroi de romane — cu atâtea complicații sufletești, cu atâtea nevroze sexuale, de parcă cine știe câte veacuri de rafinament citadin i-ar copleși — merg foarte tacticoși cu trăsura, își fac vizite cu ceasuri de confidențe, scriu jurnale intime pe care le pierd sau le lasă la prieteni ca să le găsească autorul, și poartă o corespondență kilometrică. Nimic din dinamismul vremii de azi nu răsbate în epica noastră — nici măcar în aceea a evreilor care sânt atât de decisi, drăguții, să ne scoată cu orice preț din „sămănătorism“. O exegeză mai mult sau mai puțin talmudică a erotismului, după clișeele la îndemâna tuturor ale psihologismului francez. Atât. Dacă n'ar fi setea de inițiere sexuală a adolescenților — cari aproape singuri formează clientela romancierilor noștri — nimeni n'ar citi această literatură seacă, fiindcă nu interesează.

Intrând curajos într'o lume nouă pentru literatură, d-l V. I. Popa nu s'a lăsat copleșit de pitorescul ei. Romanul său nu e o romanțare a unor vieți cotidiene, un *reportaj literar*, așa cum fac mulți dintre epicii apuseni, cu pretenții de maximă actualitate. Nu. Cartea sa închide o fărâmă de eternă umanitate, o lume de suflete, nu de ticuri și obiceiuri. Alături de visul lui Toader Mândruț, care înfloreste în toată cartea, altele pâlپae mai tare sau mai stîns în aceiași tremurare. Sânt oameni cari și le trăesc, alții cari nu ajung. Și cei din urmă — Stavrat, Costache Dumnezeu — sânt tipurile cele mai caracteristice ale acestei lumi fiindcă ei cresc tragici din această neîmplinire.

Harul minunat de povestitor al d-lui Popa încheagă nesilit toată această umanitate și strecoară ușure sgrunțuroasele momente tehnice în cursul de totdeauna al vieții. Romanul acesta devine astfel o

carte de actualitate și de mare, de firească artă în același timp.

Ceeace am avea însă de reproșat d-lui Popa este prea marea dragoste pe care o poartă eroilor d-sale. Ea îl determină uneori să sentimentalizeze viața, să melodramatizeze unele momente. De pildă episodul aviatorului englez, care pleacă cu un avion de furat să cucerească un record și moare în clipa când izbutește. Sau finalul romanului:

E păcat, fiindcă cea covârșitoare forță epică pe care o aduce talentul d-lui Popa nu trebuie diluată. Mai multă asprime a autorului față de oamenii săi.

* * *

MIHAIL ȘERBAN: INFIRMII. — Un autor care nu e lipsit de însușiri epice — dar nu știe ce vrea. După cât pare, tinde — la fel cu o bună parte din tinerii noștri prozatori — la urmărirea cât mai impersonală a unui fir de viață robustă, dură. Foarte bună intenție, căci avem nevoie de așa ceva. D-l Șerban vrea deci să coboare fără niciun patetism în lumea infirmilor. Sobrietate în atitudinea literară nu înseamnă însă și lipsă de umanitate. Dl. Șerban nu vrea să prindă un fragment de viață, ci un curs al ei. Cei mai mulți din infirmii pe care autorul îi colecționează aici, *devin* astfel. Ceeace obligă pe romancier să aglomereze în carte o cascadă întreagă de nenorociri. Romanul devine astfel o colecție de monștri și de catastrofe. Dar toate rămân pe un plan meschin. Din cauza acelei lipse de umanitate — nu în sens de *millă* ci de bogăție sufletească — de care vorbeam. În opera lui Shakespeare e atâta moarte și sânge — dar peste tot crește aripa uriașe a destinului. Oamenii lui Dostoiewski sânt uneori monștri, dar câte enorme rezonanțe găsește fiecare gest al lor în sufletul boltit al chinutului romancier.

În „Infirmii“ cazurile sânt colecționate rece, ca în borcane cu spirt. E, ceeace îi reproșăm și d-lui *Petrașincu*, în „Sângele“, o înțelegere greșită a impersonalității în artă și, cred, mai mult o insuficiență sufletească.

Oameni cari fac numai rău, ca Vorvorean, ca Valeria, nebuni ca Zegrea, anormali ca Molca, nenorociți ca Ipcar ajung la enorme tensiuni interioare, fiindcă autorul îi face să trăiască pe un singur plan, și totuși nu impresionează: rămân în artificiu. Sânt construiți cu echerul și compasul.

Dar autorul nu rămâne nici măcar consecvent în această ipostază voită de impasibil clinician. Alături de secția aceasta de muzeu patologic, găsim vieți și morți de un melodramatism a cărui banalitate convențională nu o întrece decât cinematograful în ce are el mai prost: idila dintre Lily și învățătorul Ion Vasile și moartea lor (ea de pneumonie, el de tuberculoză); sfârșitul cinematografice, Jeanine și — culme și final — idila dintre infirma Tania și paralizatul Ipcar.

Aceeași lipsă de substanță sufletească, ce meschiniza întunerecul, diluează siropoasă lumina bună pe care ar voi-o autorul, ca element de echilibru.

Pe deasupra — aceasta ori în urma unor clauze expresive ale contractului (cartea e tipărită la „Adevărul”) sau din intenția autorului de a-și asigura favorurile zisei edituri cu orice preț — o parte din frământările actualității se strecoară în acțiune sub aspecte vădit tendențioase. E vorba de un anume birjar Haım, care e un inger de cumsecădente evreiască dar e persecutat de tinerii apucați pe „căi greșite”. Mișcarea tânără naționalistă e zugrăvită în linii cât se poate de tendențios diformate. Oricât am vrea ca proza celor de azi să ancoreze în realitatea zilelor noastre, decât să o facă pe această cale primejdioasă — mai bine să rămână în lumea ei uscată și prăfuită.

Toate aceste greșeli, toate aceste înstrăinări de lumina proprie a cărții, anihilează cu totul realele însușiri epice ale autorului. Căci față de tinerețea pe care o arată el, mâna sigură cu care împletește, tehnic, în roman un număr respectabil de existențe — arată frumoase posibilități.

Impresia de artificiu mai e mărită și de stil. Ca toți „modernii” noștri, autorul vrea să aibă negreșit imagini: „Zegrea a fost primul care a dat cu pumnul vorbeii în geamul tăcerii, spărgându-l” (p. 39). E ridicol.

Și, pentru a sfârși, câteva acorduri de limbă: „Renunța să adreseze rugămintea” (p. 36); „Când se nvârte în pat, parcă se rupea ceva întrânsa. Pârâe oasele de-î face impresia că se desprind unul de altul” (p. 61); „Eu miros a pământ și apă. Poate nu-ți suferă.” (236) Etc.

* * *

SERGIU VLADIMIR: JURNALUL UNUI OM INUTIL. — Unul care vrea să ne facă praf. Pur și simplu. Stă, firește, la Paris. Și firește iarăși, își scrie jurnalul intim după ce s'a săturat de viață. E teribil deștept, pervers, cuceritor și cult. În primele zece pagini sânt pomeniți: Machiaveli, Baudelaire, Maurrois, Proust, Pirandello, Ovidiu, Rousseau, Bourget, Disraeli, Bernstein, Romains, Duhamel, Romain Rolland, etc. Nu e însă deloc vorba de un erou din ai lui Papini, pe aici. În patru sute de pagini se răsfăț un român șmecher și vorbăreț, care trece prin zeci și zeci de avataruri erotice. Deștept foc, el „domină prin spirit femeia” (p. 137). Alături de ea simte o „supraexcitare intelectuală înfierbântată”.

Iată o monstră din spiritul eroului — și al autorului, care-l admiră grozav: „A doua a fost Felicia. Felicia nu m'a fericit deloc” (p. 108).

Iată cum „domină” spiritualul Don Juan:

— „Ești poet.

— Probabil. Poezia e bucuria solitară a neadaptatilor. Poezia mea e ceva nou. E trăirea. E acțiunea.

— Unde publici? Sau ești un geniu necunoscut?

— Vrei să mă umilești dar nu vei reuși. Eu nu mă aplec nici chiar în fața unei femei frumoase ca d-ta. Nu cunosc formulele convenționale ale politeței și miorlăiturile cavalerismului.” (p. 128)

Iată o scenă de dragoste: „senzația înfiorată urmărind traseul indefinit al scoliozei, apofizele proeminente, încă nevindecate în regiunea unde sălășluisse șapte ani morbul lui Pott.” (p. 31).

Alături de așa ceva — inevitabila „filosofie”: „Surprinzind deodată pe ecranul închilpuiii două imagini: Amorul și Viața; Înlanțuirea și Foamea; Sexul și Stomacul. Nu știu de ce am avut viziunea unui nud inform, al unui vagin și al unei guri înfulecând avid pâine și o bucată de brânză” (p. 16).

Cred că e de prisos să mai insistăm. Ar însemna să ne batem joc și noi de cetitorii noștri, după ce și-a răs autorul de ai lui, copios, în patru sute de pagini...

* * *

MIHAIL CELARIANU: FEMEIA SÂNGELUI MEU: O versiune ceva mai serioasă a aceleiași nimicnicii de viață. Eroul e iarăși un român parizian (e grozav cât de prost se simt geniile la noi acasă!) și dăruiește și el oportun unui prieten — autorul — un jurnal intim, erotic. Cu accentuate note patologice — mărturisite: „Totdeauna am fost un bolnav” (141).

D-l Mihail Celarianu e firește, mult mai așezat în rosturile lui scriitoricești decât necunoscutul doritor de celebritate imediată, care pare a fi autorul „jurnalului inutil” de care am vorbit. E în cartea d-lui Celarianu câte odată o tonalitate sufletească gravă care impresionează. E un contur de fum al acțiunii, care se armonizează cu această tonalitate de spovedanie. E un sentiment profund al dorului și al neputinței omenești de a depăși păcatul — care se întrevede uneori, arare.

Dar pe omul acesta al lui din carte — care trăește acolo, de bine de rău, ca un bolnav dezaxat, ca un râvnitor doar al regiunilor molcuțe, instinctuale, de viață, fiindcă pentru vârtejul ei necruțător nu are destule energii — autorul îl împinge până la un anormal psihologic. Eroul seduce în același timp sora, mama și cumnata ființei pe care o iubește. Redusă astfel la schemă, acțiunea amintește unele anecdote de sinistru prost gust. Cu deosebire, scena în care eroul are raporturi sexuale cu mama chiar sub ochii ficei, e pur și simplu monstruoasă, din orice punct de vedere ai privi-o.

Dl. Celarianu e un om foarte cumsecade, un poet de o delicată sensibilitate, cu care a rămas și în această încercare de proză. Sânt în acest roman câteva pagini, în cari apare imaginea femeii iubite, Hermina, — firește nu cele lacrimogene dela urmă, cari închid romantica și oportuna ei moarte, ca în

Dumas-Père — pagini de adâncă poezie a vieții sufletești.

Autorul a vrut să-și depășească brutal romantismul acesta — căruia se datorește de altfel și întregul arsenal de trucuri specifice ale cărții: dispariții ale eroului, morți duioase, prietenii sentimentale, cât și balastul epistolar al romanului. Și a căzut în trivial ridicol: „În jocul acesta, fără voie, mi-a dat tot spatele și bogăția supremă a feselor catifelate“ (p. 37).

Autorul acesta cumsecade nu face numai asemenea năsbătăi pe contul eroilor săi, ci le face și singur — prin stil, care nu putea fi, negreșit, decât colorat și imagist. Doar în patru pagini — 135-8 — găsim următoarele lucruri delicioase: „jurul strict al sexu-

lui“; „călcam și ne mișcam halucinați, stingeriți și preocupați, absenți și neliniștiți“; „elan infundat“; „a început să se deschidă din toate lacătele, să se reverse sub mine din toate comorile“, „un răsuflăt total care-î mișca zămbetele pe față“ „măinile dulci și ușoare ale glasului ei“ etc.

Și încă așa: cu câteva zeci de copulații fără nicio legătură, cu un șuvoi de vorbe fără nici un Dumnezeu — un om cumsecade poate face operă de ne-bun, în anul de grație 1936. Fiindcă — datorită unor străini îndrăzneți și unui public inconștient — neamul acesta atât de sănătos sufletește a ajuns să aibă parte de o literatură în care dacă ești cum trebuie, nu-ți stă bine.

OVIDIU PAPADIMA

CRONICA MĂRUNTĂ

OCOMEMORAREA LUI GIB I. MIHĂESCU — Stagiunea Teatrului Național din Cluj s'a deschis la 15 Septembrie cu drama *Pavilionul cu umbre* de Gib I. Mihăescu. Directorul Teatrului, d. Victor Papilian, a organizat, înainte de ridicarea cortinei, o pioasă comemorare a scumpului nostru Gib. D. Victor Papilian, în numele instituției, și d. Ion Chinezul în numele scriitorilor ardeleni l-au evocat în emoția profundă a unei săli peste măsură de pline. Regretând că nu avem la îndemână, cum am fi dorit, cele două frumoase cuvântări, redăm aci pe aceea a d-lui Nichifor Crainic.

„În numele scriitorilor revistei *Gândirea* mulțumesc din adâncul inimii mult înzestratului nostru camarad, d. Victor Papilian, pentru că, în calitate de director al Teatrului Național Ardelean, a avut emoționantul gând să deschidă stagiunea cu piesa lui Gib Mihăescu: *Pavilionul cu Umbre*. E un nobil omagiu, pe care îl aduce astfel unuia dintre cei mai adânci și mai originali scriitori ai noștri, stîns anul trecut în floarea bărbăției, printr'o moarte care a sângerat inima cărturării din România.

^ Tot ce poate lăsa omul mai frumos în urma lui, plecând de pe pământ, e o bună amintire, zice Dostoievski. În fața morții, stăpâna neîndurată a vremelnicei noastre, nu e nimic mai tragic — fiindcă e ireparabil — decât să lași după tine dăra de smoală a infamiei. Dar nimic mângâietor decât dunga de lumină și de miere a unei bune amintiri. Această bună amintire e ca un portret moral al celui plecat, întipărit în faptele sale; e ca un sigiliu spiritual săpat în operă. Omul trece, faptele rămân; și din ele îi lămurim chipul de lumină când simțim nevoia să trăim în comunitate cu el.

Buna amintire e întâlnirea în spirit a celor morți cu cei vii, pentru ca unii să nu se simtă părăsiți și uitați în singurătatea cerului, iar ceilalți să nu se simtă singuri în tristețea pământului. Eroii faptei, ai

gândului și ai condeiului trăesc mai departe, prin ea, în imaterială și negrăită simbioză cu noi. Un neam e cu atât mai viu cu cât știe să aprindă mai învăpăiat cultul marilor morți.

Astfel noi simțim astă seară un spor neobișnuit de fior în sufletele noastre, adunați cum suntem în buna amintire a marelui scriitor Gib Mihăescu. Chipul lui ideal se va lumina pe zarea memoriei noastre, participând la acest nobil parastas artistic ce s'a rânduit.

Laudă înfiorată și recunoscătoare se cuvine acestui Cluj românesc, care s'a gândit cel dintâiu la comemorarea lui Gib Mihăescu.

Intr'adevăr, o parte din viața lui și în mare parte misiunea lui literară e legată pe totdeauna de viața acestui mândru oraș.

Marea victorie a românismului, care răsbuna istoria unui mileniu de cruntă nedreptate, lăsase în sufletele noastre entuziasm și confuzie. Entuziasmul era pentru ceeace s'a împlinit. Confuzia, — pentru ceeace avea să vină. În fața acestei victorii, oamenii politici au avut o atitudine; scriitorii și oamenii de cultură, o altă atitudine. Cei dintâi, conduși de interesul calculat, care din nenorocire e atât de determinant în politica românilor de azi, se gândeau cum să exploateze mai dibaciu victoria în folosul lor.

Unii înțelegeau s'o facă prin generalizarea forțată a unui „regășenism“ acaparator; alții prin afirmarea ostentativă a unui ardelenism jinduitor. Amândouă aceste direcții, deopotrivă de neprielnice, au întinat strălucirea întâilor ani victorioși cu pata egoismului.

Scriitorii și oamenii de cultură însă se deosebesc de oamenii politici printr'un fel de a gândi contrar. Pentru ei neamul și victoria lui constituie ființa care trebuie adorată și slujită, iar nu înjosită și exploatată. Un scriitor e scriitor și un om de cultură e om de cultură în măsura în care se simt slugi ale neamului lor și ale destinului său în lume. Tocmai de aceea, în anii de entuziasm și de confuzie, cari au

urmat victoriei, în timp ce oamenii politici se certau între ei, România morală a trăit, pe lângă această dezolare, satisfacția înălțătoare pe care i-au dat-o oamenii de cultură și de artă înfrățindu-se de pe amândouă coastele Carpaților și creînd împreună Universitatea clujeană, Teatrul și Opera, ziare noi și reviste noi. Regățeni și ardeleni, ei nu s'au strâns la oaltă pentru a-și disputa întâietatea regățenismului sau a ardelenismului, ci pentru a cristaliza din amândouă părțile sinteza superioară a românismului în știință și în artă, în care țara întreagă și destinul ei să se recunoască.

Ce pildă minunată au ridicat aici în inima Ardealului, acum șaisprezece-șaptesprezece ani, acei tineri scriitori cari, abia demobilizați, au schimbat arma cu condeiul, au alergat încoace, căutându-se și atrăgându-se magnetic cu cei de-o seamă cu ei din Ardeal, și într-o ideală comunitate de sărăcie și de entuziasm, întemeind ziare și reviste în slujba românismului întreg.

Gîb Mihăescu, fostul ofițer pe frontul Moldovei, era împreună cu ei. Viața lui modestă și sufletul lui de mare artist vor rămâne pe totdeauna amestecate în istoria acestor pionieri ai gândului românesc integral.

Din înfrățirea lor de ardeleni și regățeni, din sbuciumul și din strădania lor de a birui haosul, s'a încheiat ca prin farmec acea luminoasă revelație literară și artistică, revista *Gîndirea*, menită să rămână în istorie întăta imagine spirituală a României Noi. Apărând aici, în Cluj, ea n'a fost o revistă ardeleană; mutându-se la București, ea n'a devenit o revistă regățeană. Credincioasă întru totul gândului inițial din care s'a născut, mănunchiu al elitei creatoare de frumusețe de pretutindeni, ea a repudiat și a căutat să rectifice particularismele dăunătoare, ori de unde ar veni ele, absorbîndu-se mai ales în strădania de a da expresie filosofică, literară și artistică lamurei sau esenței permanente a sufletului românesc. Lupta ei se integrează în lupta României Noi de a-și cunoaște puterile spirituale și de a le organiza în vederea destinului, pe care neamul nostru e chemat să-l împlinească pe pământ.

Astăzi mi se pare cu totul anacronic să se mai vorbească de ambițiile deșarte ale diferențelor regionale. Tineretul României cugetă și vibrează fascinat de același ideal. În el se recunoaște oricine, indiferent de regiunea leagănelui. Dar această mărturisire obștească în destinul românismului nu e opera oamenilor politici, ci opera cărturarilor, a oamenilor de școală, a artiștilor și a scriitorilor. În împrejurările istorice, atât de confuze, în care a trăit și activat, generația lui Gîb Mihăescu își are partea inițială de contribuție la această operă de unificare în spirit. Fără prezumții iluzorii și fără prejudecată, ușor poate să recunoască oricine că ideile atât de popularizate azi și devenite lozinci de luptă ale genera-

ției tinere, coboară din truda intelectuală a revistei *Gîndirea*.

Care e contribuția lui Gîb Mihăescu în această mișcare?

Gîb nu e un ideolog, ci un artist de rasă. În lupta noastră, el n'a adus idei, ci personaje modelate în carnea artei. Secundând cu fermecătoare camaraderie pe ideologi în lupta lor cu condeiul, el îi depășea printr-o putere creatoare, recunoscută azi de toată lumea. Proza gândiristă capătă prin nuvelele și romanele lui o fizionomie cu totul particulară, nouă și inedită. Scriitorul acesta, care nu seamănă cu nici un înaintaș și cu nici un contemporan, îi anexa un domeniu necunoscut, obscur și insondabil, domeniul inconștientului dinamic, din oceanul căruia se ridică la suprafața vieții monștrii pasiunilor, care diformează, devorează și desonorează pe eroii literaturii sale. Rareori se ridică în câmpul acestei literaturi un om onorabil. Dar e o legiune de secături a căror îndeletnicire predilectă e aventura ușuratecă închinată sportului amoros. Scriitorul îi surprinde în resorturile lor intime, în mecanismul întunecat al instințelor de cari singuri nu-și dau seama și cari îi poartă prin lume ca pe niște păpuși sau ca pe niște globuri umflate de propria lor deșertăciune. Eroii literari ai lui Gîb n'au nimic eroic în ei. Sînt eroi în literatură în măsura în care o artă magistrală ni-i înfățișează ca secături în viață.

Această artă e un miracol de care nici fericitul ei stăpîn, Gîb Mihăescu, nu-și da bine seama. Moale și indiferent în viața de toate zilele, aproape neisbutînd să-și explice un subiect de nuvelă, scriitorul se transpunea brusc, ca într-o transă extatică, în momentul creației. Fără presupunerea acestui salt misterios din ordinea banală într-o ordine nouă, cu altă perspectivă, e cu neputință să ne lămurim originalitatea și adâncimea inedită a cărților sale. Își vedea eroii ca într'un joc halucinant, unde pasiunile sterile capătă proporții fantastice, te orbesc un moment cu falsa lor strălucire, ca să bagî de seamă la sfârșit că totul, pasiuni și eroi, s'a rezolvat în scrumul și în cenușa nimicniciei. Ca focurile mîncinoase, care ard pe deasupra mlaștinilor, plutesc aceste apariții pe deasupra oceanului psihologic inconștient, ale cărui secrete nimeni nu le-a văzut mai adînc ca Gîb Mihăescu.

Caragiale a spus odată că omul e cu atât mai plin de sine cu cât e mai gol. Fraza lui poate defini foarte bine pe eroii lui Gîb Mihăescu. Scriitorul acesta i-a demascat cu o cruzime disimulată în bunăvoință și cu o ironie dozată admirabil în tot cuprinsul literaturii lui. Cine-l citește atent descopere că scriitorul nu acordă niciodată asentimentul său pasiunilor care desfigurează pe eroi și-i transformă în secături morale. Sub arta uluitoare, care a umit în primul rînd pe artiști, Gîb Mihăescu are o atitudine etică, fără să cadă în moralismul ieftin.

Dacă gândirismul a urmărit și urmărește, prin tot complexul său de preocupări, să creeze în limba românească imaginea omului nou, a eroului care ia viața în piept pentru a birui și pentru a o modela după un chip ideal, a omului care se sacrifică pe sine pentru a crea o țară și o ordine nouă, Gib Mihăescu ne-a arătat prin literatura lui cum nu trebuie să fie și cum nu poate să fie acest om nou. Apucăturile de secătură și de jușori ai vieții, cari vor să trăiască anitnalic, ocolind cu lașitate obstacolele, refuzând sacrificiul și adușmeacănd beneficiul, fac parte din uratele moravuri ale unei societăți de tranziție și ale unei epoci de confuzie morală. Ele au pricinuit în măsură imensă dezastrul românismului din zilele noastre. Demascarea lor prin puterea unei arte magistrale e marele merit al lui Gib Mihăescu.

Eroii lui capabili să cucerească femeii pentru aventuri superflue, dar incapabili să cucerească o fărâșă din noblețea superioară a vieții, sânt toți tineri, adică așa cum nu trebuie să fie tinerii cari se angajează azi în viziunea eroică a unei alte Români.

Astfel, Gib Mihăescu, participând activ ca ziarist la marile frământări intelectuale pentru lămurirea crezului nou al României tinere, a netezit drumul de uscături și de vreascuri, demascându-le prin însăși intruparea lor în carnea frumoasă a artei.

Unui om cum a fost el, de-o înfinită bunătate în viață și o perfectă camaraderie, unui scriitor cum a fost el, care, împreună cu generația lui, a dat cel dintâu semnal de înfrățire în spiritul românesc integral și de ardoare în crezul nou, se cuvine, dincolo de moartea-i timpurie, să-i păstrăm o bună amintire. Acest parastas artistic, rânduit de Teatrul Național clujean, onorează pe ardeleni slăvind memoria lui Gib Mihăescu.

GÂNDIREA

REVISTA „AZI“ — Ca o umbră a celei ce — puțin măcar — a fost odată, revista „AZI“ mai apare doar ca să demonstreze prin propria-i făptură cât de repede se fărâșă la noi orice elan tineresc. Revista care pornise odată atât de bătaioasă, crezându-se în stare să clădească totul dela început în literatura noastră — prin ea și prin ai săi — a ajuns atât de aproape de conștiința inutilității sale azi încât apare cu o cronică în care e vorba doar de două lucruri: de „Personalismul critic ca Weltanschauung“ și de

„Problema Rimbaud“. Acestea două sânt problemele cari ne preocupă acum pe noi în literatura românească în modul cel mai acut! Mai ales chestia Rimbaud dacă o soluționăm, în adevăr vom fi încheiat un capitol hotărîtor în cultura noastră daco-romanică! Tristă inutilitate a unei reviste care merita o soartă mai bună! Cu atât mai tristă cu cât și-o demonstrează ea însăși, prin nepăsarea cu care se izolează de toată frământarea actualității. Prin inerția ei...

Căci o revistă e întâi de toate atitudine. Și această atitudine se vede mai ales, mai răspicat, din cronicile sale; adică din confruntarea vederilor ei cu fenomenele actualității.

De aceea la noi n'au însemnat ceva și n'au rămas decât revistele cari au adus o atitudine. Cari și-au respectat mai întâi ele înseși această atitudine — chiar și în greșeală. Și aceste reviste la noi au fost puține.

* * *

CUM SE SCRIE. — Di. D. Trost cugetă în aceeași revistă despre „Literatura pentru copii“ — un subiect care, cu deosebire la noi, ar merita mai multă grijă. Din nefericire, cugetarea d-lui Trost e cam de felul acesta: ni se vorbește de „presiunile mediului social“ cari „se pot asimila mai ușor“; de „literatura claselor posedante“; ni se spune că „prin literatura sa o clasă caută să inculce anumite perspective“, că „patrimoniile spirituale ale unei clipe se transmit descendenței, de obicei în măsura în care se socotește că această descendență trebuie hrănită cu aceleași conținuturi spirituale“, că „fuga de realitate a apărut în toate domeniile“, că o influență e „așa de nefastă încât ea constituie un pilon ce se menține cu îndărătnicie până la mințile cele mai înaintate“... (Sublinierile sânt ale noastre).

Nefericirea e cu atât mai nefastă — ca să vorbim în stilul autorului citat — cu cât acest caz nu e singurul. Se scrie la noi fără niciun control din partea celui care iscălește și se înghite această maculatură iarăși fără niciun protest de către rarul cetitor naiv pe care ultraimportanții noștri gânditori și esteticieni reușesc să-i prindă prin cine știe ce tur de forță de sugestie.

Noroc că cea mai mare parte din publicistica noastră literară e astăzi aproape strict confidențială, din lipsă de astfel de răbdurii cetitori.

O. PAPADIMA